

Saša
Vuga

Varuh Bonapartovega vrčka (odlomek iz romana *Krtov kralj*)

1797

Paroecia Chiauerețensis ali urad ali župnija kobariška. Naj se ve, kdo govori iz teh besed: Jaz, Matija Pičulin, župnik. Drugih poudarjenih benemerenc ali zaslug in titlov pa ne bom našteval, ker sem sramežljiv. In je grdó proti krščanstvu, kakor vsak napuh. Tudi dobrotnik, torej ta, ki je virgíral ali spisal snop pomij, je bil nesrečno zunaj vsakega krščanstva, pol pogan kot sleherni otroček božji. Priložil pa je 30 goldinarjev v usnje-

ni vrečki na konopno zadrgo in z dvojnim vozlom ob koncéh — pri priči sem se licenciral ali vrgel róke proč. In vse poslal, v natrtem, neuglednem cekarju, pod ribami, v koprivah, prek sem dal še ducat grozdov cividína, slavnemu ordinariatu v Gorico.

So mi po istem, vendar praznem cekarju odgovorili, da se v teh dneh, treméndnih ali strašnih, ukvarjajo z ljudmi. Z zvonikom Sv. Ignacija, krogla ga je prestrelila, pušča jim na orgle, skoz obok. In z župnikom v Pevmi, Adamom Nebukadnezarjem Matjácem — naj molčim, zakaj ukvarjajo, čeprav je ta zakaj kosmat kot parkljev rep zvečer pred 6. v grudnu, o Miklavžu. Z norci da se bo, najbrž jeseni, po trgatvi in kot po navadi, Bog.

Hinavske liste so, do zadnjega, vrnil, skrite v skrbnó pošiti, črni nunski nogavici. Vrečke ne — da bo pri njih počakala, *doklèr se Soči voda ne zbistri*. Sem brž umel skrivalnico: Dokler ne bo v Evropi kakor prej. So mi čez osem dni dodali, prek neznanca, ustno pismo. Potrkal je opolnoči, na polknico. Mrmral, da je cerkovnik Izidor Pagón. Bolan, čeravno ješčen. Rano, v mraku še, odrinil, sključen: *Lešniki v jerbaščku, so jih otroci 30 nabrali*. Petnajst jih bo šlo na streho Sv. Ignacija za žebljè, kleparski baker, les, 15 pa v kotel z ričetom za mestne siromake. Tudi to metaforo ali blodnjak sem brž razpihnil: Denar so hitro vrgli, kamor sodi, če naj bo po božje — v blag namen.

Čeprav bi mi po ustnem pismu — mislim, da je bil kaplan. Hribovec. Gotovo Črv po priimku. Dišal je kot fajmoštri šentviškogorski: Suho listje, kokošnjak v dežju, kuha češpelj za zdravilno žganje, okovan molitvenik, ne le enkrat porabljen kot poleno prek betic v cerkvi, proti vraževerstvu, godčestvu, mesenim psalmodijam — čeprav bi mi lahko, ponavljam, koncedirali ali v priznanje dali za pošténost, hitrico in za poslušnost, ki v njih ob Soči nimam para, vrečko: Bi z njo nabiral polže. Jih gomazi na Kobariškem blatu. Mi že iz Brd gredó z otrobovcem in s kislim vinom v slast — pa naj le bo, za duše vseh vojakov v vicah.

Kadar ne vem faranom kaj povedati, jim razložim v latinščini — me brž razumejo. So potlej dobri za približno ducat dni. Kdo bo pa meni na vprašaj: Čemu je potepuh, ki je nasršil čezme sramotilnost, priložil v ofer 30 goldinarjev? Ga je v srce zapeklo? Se je pokesal? Je že ondod — je pa pred smrtjo poskrbel za maše? Kakšno kosmatínovje mu je zaraslo vest, če je svoj greh tako visoko cenil! Kakšen greh — bi se na spovednici les vnel! Bi jaz zagorel kakor mučeniki — kdo bi mu, če bi jaz v ognju konec vzel, odvezo dal? Morda pa se je vmešal drug, neznan? Me opozoril, kakšni ubijalci mojega imena se pretikajo skoz noč povprek, podolgič mimo nas? Primaknil vrečko — 30 goldinarjev! Bi se mu maša brala do vseh svetih v 1825. za tolikšen denar! In še bi strežnikom za božič kupil vsakemu po en rožič in pet cedél.

Je dal denar. Denarja ni pri meni — naj jo berem, mašo, naj mu ne? Če mu je ne, ga bom pogubil. Greh bo padel name. Nak, ne bo — ravnal sem iz pokorščine! Goldinarje poslal naprej. Bi jutri hitro spisal pismo slavnemu ordinariatu. Jih opomnil: Nevarnost vam grozi, v podobi greha! Počakajte z goldinarji za popravilo, pa čeprav cerkvene strehe. Manj bo škode, če vam bo curljalo skoz zvonik, ko da bi škripali z zobmi do zadnje ure večnosti, nakrčeni kot v kopalni škaf in z vrelim oljem do vratu.

Ni konca vseh dni, ni. Lahko se prizadeti nepričakovano vrne — vrne, če ga ni? V sanjah, meni se mimogrede primeri. Ondi bi mi vse pojasnil, do poslednje pike. Terjal, kar mu gre — zato naj mi ordinariat goldinarje takoj povrne, Varno bodo spravljeni: V kléti bi iz zida spraskal kamen. S plesnijo zadela, s pajčevino skrivališče. Čez obesil venec česna ali suhih fig — pa če je drugi dal goldinarje? Napisal prvi grdobijo proti meni? Oboje tretji dal četrtemu in šele ta naprej? Prepad se mi odpira pod peresom. Zmajčki notri bruhajo krvave zublje. Kobarid molči. Za vse sem sam. Čeravno vem: Le velik človek zmore velik greh. Sem jih doslej spovedal za polpeto faro, merjeno po štetju iz 1607., zato z imenom jamčim: Revež in cerkvena miš opeša pri poldrugi kuri. Se do stárosti kesa. Bolšči v tla, če mora skoz ole-denelo mesečino vzdolž kapelice na gmajni — 30 goldinarjev!

Pa če jih je le vojskin čas, navrhan morebitnih zmed, povezal z butaro papirnatih laži? Torej: Je prvi bežal. Drugi ležal, pod srce zadet. Je tisti prvi šel nazaj: Kaj ti pa je? Odkril pod pázduho ubitega denar — samo denar? Ali, pod levo pazduho, platneno vrečko z gnójnico obrekovanj? Ne

vem naprej, ne vem. Hudó je v Kobaridu biti prvi: Krog in krog ni drugih, da bi z dobrim svetom zdirjali na pomagáj. V vojnih dneh pa Bog molči — kot pri Latincih muze.

Pa če se je, ki je pobitemu pretipal žep, zamislil nad pisanjem? Sem se mu, reven pred opravljanjem, zasmilil — ni goldinarjev poslal v tolažbo? Tu pa se misel óstro sčesne v burkeljce: Že prav, goldinarje, seveda prav. Samo — čigave? Mrlakarja v poteptani, prašni travi kraj poti ali nemara svoje? Pa da bi se mu smilil jaz, ko se še cesar v dandanašnjih dogodivščinah cesarju ne — bo prej kamela blaženih treh kraljev zrítnila šivanki skoz uho v nebesa, kot bom preštel dihurju, ki me je osmrádil, dlake. Moje roké so, razen palca in sredinca, tinta ju je popackala — te roke so čiste! S stene me prijazno gleda Bog. Bi zagrmelo zunaj, pod kostanji, če bi kaj bilo z menoj narobe — ni.

Zdaj pa poglejmo, dragi verniki, kako sem svoj čas, v ponedeljek, na sv. Bonaventure, *doctorja seráphicusa* dan, pod Idrskim utonil v Soči. Se opolnoči šele povrnil, bos in šklepetav, iz vic, obogaten s prežlahtnimi spoznanji — ne, bom potlej. Zakaj najprej bi rad povedal levemu razbojniku, ki je z menoj nečistoval po teh papirjih tam: Jaz sem vse prej kakor v opreki z zdajšnjo oblastjo! Jih vsakršno spoštuje, oblastí, Matija Pičulin! So vse, kot vse in na vse čase, od Boga. Kot kuga, lakota, madrón. Kakor pomanjkanje soli te dni. Bog pa že ve, čemú nas v Kobaridu kdaj z neslanostjo mehča.

Pomagam, kolikor mi je v nadarjenosti, znanju in močeh, enako Bogu kot oblásti. Zategadelj pa žanjem mir in v drobu ni težav, bilo pa je tako: Prijahajo Francozi, ducat. Kakor za slovo, kot na večerjo — se je pa jutro komaj zazorilo. Spredaj dedec, zgrbljen kot čevljar, kozàv. In s črno krpo čez oko: Sužíd, kje je Sužíd, mi kar iz sedla zakriči. Lasje so mu izpod klobuka silili v telečjih, podrekánih repih. Dober dan, naravnost, pa ostró na levo, mu lepo povem. In če smem vprašati: Zakaj vam je na poti ta prelepa vas, značilna po olupljenih fižolovkah? Vás nič, Bog na križpotju pa! Me znoj oblije. Slutim. Pbledim. Nesrečnik pa naprej, da mu je desni brk plahútal v sapi iz nosnic: Major Pilant ga je na smrt obsodil. Jeknem: Le zakaj? Francoz pa vame, s konja dol: Ne vem, ubogam. Poskakljam, da bi se zbral, sicer v razburjenju jecljam: Mar boste mrtvega ubijali? Francoz zazdeha, zmigne, da mu je jermenje s samokresom, s sabljo škripnilo: Ne vem, ubogam.

Se ozrem skoz dan, prva lastovka je v prvih dimih vrhu streh oznanjala pomlad, poskusim hudo uro hitro spihati drugam: Gospod vendàr, naš Bog je kakor nov! Smo mu o pepelníci trnje posrebrili. Kri prebarvali čez prsni koš. Smo ga z železnimi žebljí pribili — prej je na okleščkih s križa visel, z vrvco privezan, da se ne bi v burjah snel. Kaj govori ta mož, se je Francoz obrnil k enajstnji. Skočil sem. Pristal v nasmeh. Laščina mi je kot curek pri studencu tekla. Znižam glas. Poškilim. Pomežiknem. Pomenljivo — zbudem s prstom, kar se da razločno, v desno smer: Ob Soči, s konji — prej

sprehod kot pot! Skoz vonje vrb. Do Volč v škrjančjem petju. Tam je razpotje, s krčmo. S trhlo lipo. Z latnikom. Vrh klanca, tam — doli je pa most. In onkraj, gôri, v hišicah, Tolmin. Je Soča tam poleti kot nebo pozimi — sinja, mrzla, tam. Nasproti krčme tam, pod lipo — Bog! Nemaren, da nikdàr tako. Ponoči se ga pijanci primejo, ko rigajo. Ga ob sobotah vsako noč in na Gospodov dan pomočijo — vse rože naokrog so povenele, tam. Pesek je pa žolt. Je kdaj že gledal na Tolmin. Zdaj gleda proti Kobaridu. Pravzaprav ne gleda — barva se mu je z oči odluščila. V akaciji krone kosi gnezdiho. Nogó so mu, prst nad kolenom, vrgli lipi v dupljo. Pod lišaj. Na štorovke. V temò. Tega Boga, gospodje, ustrelite! Za njim bodo le vinske žolne jokale. Dekan tolminski ne.

Pošast si je obesil pipo v usta. Golsnil: Tam, Sužid? In kot macesen iglice pod zimo stresel čezme zarežan, bodljiv nasmeh — pa sem jo tudi jaz že lomil prek ovinkov, za peketom, na skrivaj: Sem kanil pot koristno izrabiti. Si nabrati polžev. Cajnico sem skrival v cajni, ko da grem po gobe. Kobaridcem bi uplahnil nos. Za luno so, ti moji ljubi pedenj mojstri — kuhalnice rezljajo kot nihče. Kaj je pa dobro, ne vedó. Bi jóvdali, se po kolmcu praskali: Boga v rokàh drži, pa polže žre — sem jim že sedemkrat razložil, s prižnice, da je navzočnost polžjih hišk okrog župnišča le zaradi vlage: Bi v pušico zagnali več, sem razodel, pa bi do kralja Davida lijak obzidal — nimajo. So reveži. Čeprav koračijo po krčmi ob nedeljah gor, dol. In se držé za prazen frakelj. Tolčejo po žepu: Mi imamo!

Rebrasti oblaki, ko da z Laškega letijo mrtve smrti, gole, brez rjuh, peščenih ur, umazano rumenkasto obžarjene, so vnémarno drseli skoz mrzlotni dan. Sence, sem opazil, so se vlažno zdaljšale. Storila se je lilasta, koprenasta svetloba — kot včasih med procesijami za dež. Se je iz grma zmotovilil zajec, mršav — ko da jo v osat pobira, v grič, scefrana rokavica. Šum, ropot, zvonkljanje kravjih zvoncev — nič, pokopališče v vijoličasto žoltem mrču mesečine. Pa čeprav bi tu in na ves glas podčrtal: Ti, aposteljni, že prej imenovana dvanajstnija divjih mož, so se obnašali, kot se spodobi do Boga. Nobeden ga ni opljuvál. Ga z uzdo zbičal. Mu s suróvostjo časti jemal.

Navézali so konje v kolobar, ob en povodec — je grmič bil v popju, zapoznel, zakrnel kot vse na Blatu. Pa sem si k obličju vzdignil, med čepnjem, cajno — sicer bi me, nadležno pričo, uganili. S pasjih trav se je zvrnila, izrojena, nebogljena zver, zelenkasta *lacérta*, kuščar — grd, zazevan, ko da zdeha. Se mi zleknila k petàm. Polžev nič, čeravno se je lansko listje slinasto srebrilo — óni tam, prevezan s krpico, si je spod suknjiča namolzel črno ruto. Jo zavezal Bogu čez oči. Iz torbe poiskal pisanje. Mu, na glas in dolgo, bral. Se s prstom petkrat vrnil prek papirja. Sabljico izdrl, pa — zamahnil. Posmodilo se je kot od strel v otávo. Prasketanje se je strgalo kot nov talar.

Z ostrogami so potlej sunili živalim v bok. Odkopitljali proti Kobaridu, prožni, zguljeni — zato lahko povem: Nobeden ni ustrelil mimo! Kazalec sem kot čep vtaknil v osem lukenj krog srca. Deveta krogla se je

zvrtala pod pázduho, zadela križ. Deseta pocefrala gube v cunji na sramoti. Zadnja pa je odlomila Bogu uhelj, štiri trne in dva kodra z las.

Major Pilant, major Pilant, kdo bo pa vas obsodil, ko bo čas? Bog na razpelo sredi Blata ni bil človek! Bom, žal, brez olepšav povedal: Ste si oprtali, major Pilant, nepopravljivo božji rop! Sam Belcebub, v podobi kuščarja, sam poglavar vseh zlih duhov vas je pred mojimi očmi beležil v strgan kolomon. Je že peklenski kvartirmojster Bubo Fajfa na stežaj prezračil kamrico za vas, major Pilant. Čeprav so vaši jezdec, ponavljam, delali po reglementu, brez najmanjše graje. Nemara ste celó pošteno mislili — se v revoluciji nič ne ve. Ampak enajst zadetkov v Boga je dvaindvajset večnosti v peklù, major Pilant! Se mar zavedate? Še papež vam ne more v pomagáj, da bi v meniškem rašu, klavrni, čakáli na usmiljenje v škripávem snegu, kraj skednjà, pod gradom, mrkim kljub svetilkam — mimo ste, major Pilant.

Ste vi pridali 30 goldinarjev v to sračje dretje, zbrskano čez moj ugled? Če ste računali na znamenite srebrnike z Oljske gore — ah, major Pilant, no! Tako poceni v Kobaridu pa spet nismo, nak! Pošljite pismo, prosim, kod vam zdaj kosti trohné — če ni predaleč, bom o priliki bezèg na vas zasadil. Vas na znanje z lece dal kot grob *Francoza, ki je že hudič* — seveda pa le z dovoljenjem slavnega ordinariata v Gorici.

Žalostim se spričo teh besed, ker vsaj na videz tožim čez oblast, ki je prinesla tolikanj prijaznega ljudem sèm gor: Topove z zvonkim gromom, kakršnega Kobarid ni slišal. Nov denar, ga niti sam doslej še nisem videl. Kitko zadaj, spredaj pa bakrene gumbé na številko, in svobodo — niste vedeli, da se grešljive šibre tod vrnejo, krvavkaste, naravnost strelcu v srce? Je neki modrijan, plečat, v dokolenkah iz domačih prej, z naramnico na križ, so rekli, da na Trentarskem, užgal po zlatorogu — še dandanes se v nočeh, če se v viharju gaber kolje, trga iz prepada krik. To je le duša, ki bi rada kam, so ji pa vrata krog in krog zaklenjena. Kako šele telo trpi.

Zdaj pa primerjajte, major Pilant, svoj greh z njegovim — zakaj o vas le govorim, o dvanajstniji ne. Ko so na vaš ukaz ubijali Boga, sem kar se da razločno v mislih slišal vzdih: Saj ne vedó, kaj delajo! Vi pa ste vedeli. Zato vas ni bilo: Ste se ustrašili, da bi se krogle, druga zad za drugo, spljusnile, odbite, v vas! Primerilo bi se, major Pilant, primerilo. Zastonj bezljate in bežite: Bog še ni ustvaril konja, ki ga ne bi mogel, Bog, na pravšnji žvižg ustaviti!

Sicer pa slutim, da ste že globoko tam, od koder nam obilna letina prek polj razda korenja, repe, ohrovta, zato se, dragi verniki, ozrimo na zabuhlo laž o sedmih sodih. Sodi so — očetov, botrov dar za novo mašo. Soda spoštovanega duhovnega predhodnika, naglušnega gospoda Sebastijana Strésa. Tri sem kupil z vašo pomočjo — pa sleherno jesen, ko mi okoli davkarjev pripeljejo iz Brd mokroto, vabil na pečeni kostanj Kómaca, Mekinca, Kómáca in Kurinčiča. Požrtnega Čebókljia pa, ključarja, nosilca težkega bandera s sv. Jurijem, vitezom iz Kapadócije, varuhom vojščakov, nepotrpež-

ljivim klavcem luskastih nakaz, ki rigajo tu, tam iz žrela smrajast zubelj čez krščanstvo — Štefana Čeboklija nikdar več: Se ga je lani tolikanj našrl v škodo svetih maš, da smo ga z lestvijo odnesli, kakor utopljenca. Luna je v zlat brokat odevala zidovje Kobaridu. Z žametom mašila luknje v cesti, da je šel korak mehko kot pred oltar — Čebokli je pa prezirljivo smrčal in sramotno klel. In vmes vsakič hrupno rignil za pol keliha spominov na mojo rojstno vas.

Pri Podseljānu smo klonili z duhom. Štefana Čeboklija odložili pred kamnito klop. Mu s coklami glavó podprli, da bi se mu noč ne pretočila v pamet. Se skrivaj, olikano, kakor tatovi v čebelnjak, vrnili v klet — do sive zore smo kot kantorji prepevali. Kurinčič je umétno po sodu bobnal. Čez jemal s svojim jelenjim glasom. Muziciral na glavnik — in se ob Kómaca, cerkovnika, pod zvon obésili, da je brnelo kot v binkoštni nedelji, čeprav je bil navaden dan.

Sem si že hlače slekel, škornje snel, ko je popraskalo pri polknici: Gospod, gospod! Sem se ustrašil, hitro vzdignil luč: Je kaj narobe s Štefanom, s Čeboklijem, Komác? Z menoj, z menoj! Zazevnil je pod suhe dlesni, kot od rojstva škrbaste: Le kapljico, le kapljico! Sem vse zaprl, vse zapahnil, mreža v oknu je gostó kovana, ni več pomoči, Komac! S prstom, sčesnjenim kot kačji jezik, je skoz mrežo migal: Lij, lij! Skozi lijak sem mu izlil poliček v golt. Sesal je kakor svínče ses. Obraz so mu zagrinjali pepelasti lasje. Se je oddahnil, ko da bo izdihnil. Pod nebo mlaskàl, v zelenkaste in grahaste koprene. Se pokrížal. Si hrbèt roké poljubil. Mi pokazal, da ga je poljubil meni. Jo ucvrl skozi rani dan. Izginil v mil oblak prahu, zelenih lističev in žoltih, zvončastih cvetov — kdor rad popije dobro kapljico Gospodu v čast, se nima o poslednji sodbi česa bati.

Ti naj pričajo, ki niso Kobaridu v sprid. Možje dejanj, pokončnosti, pobožnosti. Komác, Kurinčič, Kómac in Mekinc, ključar Čebokli navsezadnje, pa čeprav ga nočem sèm: Čigav zaklad, in kakšnega, s topnjače *L' Orient* tišči Matija Pičulin med pajke, k netopirjem, pod obok, v sode — enemu so ped nad pipo vžgali letnico 1605 ob štirih grozdih. Sv. Florijana na kolenih. V viticah pa starodavni rek: *Pojdi proč, kdor me ne spoštuješ!* Če sem sam v srce in Kobarid počiva, vzamem svečo. Grem v klet. Se oberoč prisionim k dogam. Si sèncà pogreznem v dlaní — ko da bi stopil čez očetni prag svojih otroških let. In ne enkrat je potlej v dláni jezerce. Pred vlažnimi očmi pa sklep: Živeti, je ukazal Bog, ko je umiral . . . Ampak — le čemú? In se počasi vrnem, od praznote pijan in po stopnicah gor. V hlad in mrak. Objokan z voskom čez drhtáve prste: Ne ukazati, nikar ukazati, moj Bog — prositi bi nas moral!

Ne pri tebi ne pri meni, ki sem le zato ob Soči, da bi ti bil tu, že dolgo ni več reda. Nama vse frči iz rok. Hkrati, kaj vem, daš ukaz: Spoštuj očeta, prvo mater — le kako? Če pa sta figo vredna, kot si nam zaupal, ko si ju nagnal! Skrbim za tvojo čast. Čez Matajur in Kuk, čez Krn lazim, skoz ro-bido v grapah, za ovčicami. Da bi jih tebi zgnal v tamar pred nočjo — vsi

tvoji v cerkvi, s tabo vred, pa vzdigujete oči, zamaknjeno, pod strop, ko da sem piškavo skrbel za streho in bo zdaj zdaj tam skoz puščalo, medtem ko se Matija Pičulin, tresāv, nahóden, z rutico iz rjave volne krog vratu, v iznošenem, razšitem plašču, sam kot krstni kamen, s prehlajeno sragico pod nosom, sivih vek, sprašuje skoz marogaste strani v misalu, Bog: Čemu vendàr si skoraj glávo zgubil na križpotju za Sužid? Se trgal v trske, trnje trosil kot Komác zobe — ko bi kot pijanec v brenclja silno zamečkal s pestjo v Pilantove može, da bi se lilasto zabliskalo čez Kobariško blato. Z dimom póknilo v vampih osedlanih konj. V zrak planilo od kopit, nozdívi, bincljev — ko da so v torbah mleli strelni prah, ne ovsá, Bog. In bi njih vroča črevca poiskala v strelce. Jih zadavila! Jih v kolobar privezala v drevo. Vrh rogo-vile pa, z nogámi gor, razbojnika, ki me je prvi, enook, vprašal za Sužid.

Pa če je on, brez enega očesa, stfmo videl skozi mojega duha, me ti, Gospod, ki si pod kroglami takrat uho izgubil, Bog, ne slišiš — naj bi kričal? Se pohujšanja bojim. Tudi lepo ni. Bom opravil v psalmih, pa ne Davidovih, če bo sila. Zunaj bodo botre mislile, da molim — in le ti boš vedel, da sem klet. Tako sem, vidiš, sam, da se z nikomer nočem pogovarjati. Greh gor, greh dol, ti me razumeš — pa se moram s tabo. Ni bil greh laži, ko sem v čedni homilíji čez Pilanta, rablja, tvezil le zaradi tvoje večje slave, da pri nas, ob Soči tod, šibre prileté nazaj, krvavkaste in strelcu pod srce?

Me ne poslušáš. Ne poslušáš — se bom že spovedal, ko bo čas! Nocoj se mi pa res ne da. Grdó sem jezen: Terjal sem Napoleonov vrček v tabernakelj, da bi daroval s to znamenitostjo. Ne s posrebrenim kelihom, obtolčenim, ko da je rabil pri huzarjih za pretep — nič, molčíš! Pa je posoda, žlahtna, da je ni enake, v židovskih, umazanih rokàh. In v Kobaridu skrita bogu za hrbtòm. Ko bi ti jaz iz nje, brez pohrkávanja, hozano pel in pil kraj vseh prižganih sveč, pobožno, briški sok čez morebitne jutrišnje gonobe. Prav, naj bo, kjer je, če ni drugačna tvoja volja, prav — pa pozlatár?

Naj spet pošiljam pošto v Čedad, moj Bog? Od Škofje Loke zdaj ne bo glasu — na Kranjskem streljajo. V kočije skačejo. Blagajne iščejo. Vabiti dedca s piskrci različnih barv, z dleti, z óbličem, vzvišenega kot peresarji na magistratu, žganja žejnega, da bi te skrpal, ti uho pribil — ali sploh veš, koliko stane danes en sam kronski trn? Če jih vzamem célo krono, na debelo, niso dragi. Posamezen, na drobno pa? Velja šest jajc! Z lepilom, z delom sedem — sitnosti, povsod okoli sitnosti! Pomoč od tebe pa kot sonce na Vincencija dan — saj je, le greje ne.

Z verigami me v Kobaridu devljejo k sramotnemu stebrù, ker ti, v Kobaridu, zvésto služim — pa če ne pade las, če se ne zviba list: Se strinjaš s sramotilnim rokopisom? Grenkó mi je te dni. Če je tako, bom kakor po navadi glávo sklonil: Ti že veš. Drugače bi bilo drugače. Je že prav, kot si ukazal. Naj mi bo.

Ker sem se tolikanj lepo, po moško, s tabo pogovoril, Bog, bom za današnji dan brevir preskočil. Se spet odpravil k svojim jalovim sledem: Kdo torej je tisti nekakšen Lojz Urbančič? Opisal se je kakor trebušnjak prstenih

nog. Prašičkastih nosnic. V strahu, da mu bo nebeško žárkovje lobanjo skrepenilo. Strokovnjak za slamnike, za praznične klobuke. V ustnice pa kakor neocvrt ocvirek. Če kaj vem, so na otavi, v Gabrščkovem skédnju, suhci stresali v noč uši. Pa ti so zjutraj šli, prišli, beguni, da bi spet odšli — le ta je obsedèl. In proti meni zložil litanije, kakršnih celó za Bonaparta ni. Kje je s črnilmikom sedèl v Kobaridu? Kdo mu je dajal za luč? Če je priznal sijaj moje latinščine, mu jaz, docela *aequis oculis*, saj niti Bogu níkdar ne dolgujem, vračam: Lojz Urbančič je bil *dotto e cattivo*, zloben in učen. Je bil, je še, je kje — mi kakor klop zastruplja kri!

Ko mi je Gabršček, častit župan počasne pameti, poparjeno prinesel v ponvi liste, v cajnici pa 30 goldinarjev, mi jih na stol položil ko trhlino z gadi, kanil proč, me meril kot umrlega, čez Kobarid se je odbijala polnoč — o svetlem se ni upal sèm. Je izjecljal: Pometal je, kot vsak četrtek, izbo za županovanje. In na polici z vratci, v zidu, že pri tleh, med cunjami za v čevlje in za prah, velikonočno butaro in posušeno skorjico slanine, sira, naletel kot na mišje gnezdo. Preletel ga je. Se zaklenil. Otrdel. Še bolj ga je prestrašila nabita vrečka. Kar nemel je, do večera. Če bi kdo potrkal — Gabrščka v pisarni ni.

Ampak Urbančič, Lojz, sem vanj kljuvál čez mizo. V soju leščerbe sva se ogledovala kot iz dveh grobov. Mrmral je. Stiskal veke. Se napenjal. Pihal. Vedel od Čeboklija za debelušnega propalega duhovnika, ki je kot angel brenkal v kitarín. Več da gotovo ve Mekinc — ta je kot vedro iz vodnjaka vlekèl, spuščal skozi sebe. Sikal. Škripal. Se namrščil. Kriknil. Se splahútano ujel: Ojej! Kdo ne bi vedel zanj. Ko je pricopotal od Blata gor, se je pod njim udiral grušč. Pihále so bolezenske, vzhodne sape. Vrane so izpod neba vreščale nárazen, kot vsaka v smrt — no, no, Mekinc, sem mu položil dlan na laket. No, pomiri se.

Nanosil sem mu kruha, vina, sira. Címbor in orehov v jedrcih — je plamenel. Čeljust razburjeno potiskal sèm, tja. Sedèl pomembno kakor sv. Rok med psi: Kdo, sem povedal, tod ni vedel zanj? So mu zdaj rekli Lojz. Brž potlej *Luigín*. Ko ga je pa birič iskal, je bil gospod Alojzij. V hlačah, nacefranih krog in krog bedres. V kamižoli, do pasu razparani. S klobukom, da bi v suši z njim napójil hkrati dva vojaška konja. Bos — le o božiču v šolnih iz surovih, še krvavih kož.

Ni maral za ljudi — pa ga je kdo povabil kam? Oprtan z vrečo, tolikšno kot slámnica. Globoko vanjo je zatlačil, kar mu je bilo na poti: Kravjak, hruško, miš in mačko iz gnojnične jame, zmrznjeno sinico, krta s ceste, petelinji kljun. Je v kúhalicah, ko je šlo na dež, med hišami pa so raztrgano drvele belkaste meglé, potegnil kakor nož govejo kost na štiri luknjice. Igral je po cerkveno, himne in *Rodil se bo en lep otrok* — takrat v Kobaridu orgel ni bilo. So ženske nos nosile k oknu. Na skrivaj poslušale. Se k zibkam, k piskrom vračale, ojej, polepšane v srce.

Propal duhovnik, bo že res, kot nam je ne enkrát Čebokli poudaril. Bi dodal: Sestrična ali kaj pa nuna v samostanu — ljubica, gospod, prekleto no!

Zaradi nje, edinole zaradi te, se mu je pod obilno težo strla lestev, ki ga je vzdigovala, klin za klinom, pred Boga. So ga nagnali — do sobote je grdó smrdelo po sodárskem žveplu! Kje so ju odkrili, kdaj, kako — tegà natančno še ne vem. V Gorici, pač! In če bi rekel Videm, ali Oglej, ne bi lagal. Preden je v nas med hribi prikorakal, Soča mu je, kot vsem, kazála smer, je po vogalih kostanj pekel. Z grébljico šumel. Si rajši prste grel, kot pa meščanom merice prodajal ob žerjavici — a tista nuna? Se je nakášljala, ojej, nakašljala v jesenskih jutrih, čistih, čistih kakor prod v ledu, ko visé steklene svečke nizko z vrb in pocingljavajo, kadar se veter poigra kot verica z vej na vejo — ne, nak! Spodili je pa niso.

Sestram se je, bolna, smilila. Čeprav so vedele o vsakem vse. Kaj vedele — ne vem. So se usmilile. Je na kolenih ribala hodnik. In ko je v vedru s krpo zapazila kri, mehurčasto in svojo, jaz bi jo primerjal z jagenčkovno, z zajčjo ne, umrla. So rekli, da se ni pokrižala — je pa zato ležala v križ! Gladkó z rokami vsaksebi na rumenkastih, širokih ploščah. Zeblo je. So jo hodili gledat. Spet in spet. V pelerinah. So nazadnje rekli, da je zmrznila. Pobrli vedro, ji prinesli rož. In jo s hodnika, v poznih urah, sveči sta goreli v dveh rokàh, je zvonček zvonil, odložili v grob. Takrat se je, pozimi, s cunjo krog vratu, pod pázduho pa s knjigo za prepevanje, prikazal v Kobaridu Lojz. Ojej, nemaren, posvedran v brado — kakor vsi, ki pridejo sèm skoz od kod.

Na kruh sem mu primazal masten cmok iz bovške skute. Se pogreznil v stol — ko da sem tik pred grmom z zajcem: Kje je zdaj, Mekinc, ta Lojz Urbančič? Žvečil je po šegi modrecev. Ti zmorejo veliko moč v pameti, slabéjšo v zobeh: So ga nazadnje videli v Gorici. Pred škofijo je, v snegu, kostanj mešal. Vijoličast, razžrt v nos kot pijanci. Prašno bled kot hlebec na lopárju pred pečjo — ojej, a veste: Krištof Dróle, župnik, pravili so mu *gospod Puran*, ker je bil čampljasto rdečih lic, zadirčen, Kobaridke je kar po dvoriščih zmerjal. Sam gospod Puran se ga je vsakič ognil — bi ga Lojz, tršat v cerkveni učenosti, kot med paglavci v prah podrl. Pa je zmeraj zamrmral: Se mi spovedovat mudi! Še kost na luknjice ga ni premagala, da bi k večernicam poklical Lojza kdaj, na kor. Proč, proč, je dlan povzdigoval, rdel. In kot petelin zvit v vrat nosljal v tla.

Sem planil z nog, da se je stol prevrnil. Pred Mekincem stal, kot bo pred nami Bog. Lasje so se mi zmršili v zrak, rumenkast od zahoda zunaj: Kje je danes, kje je zdaj, sem zviškoma zapódil pest v mizo, da se mi je črn puh usul v oči. Mekinc je vstal. Cmokal, na hitro žvečil — takšnega me Kobarid ni videl. Me ne bo. Se mi zarezal, ko da je na znanje vzel nekakšen moj pasijon ali teater. Usta scmeril v zajčji kih — so predme cepnile prežvečene drobtine, poki slin. V postani mrak je zadišalo po planinskem siru: Zdaj, ojej, gospod! In danes? Če pa se je Lojz Urbančič 1679. zadnjič sklatil skozi Kobarid! Ni mimo več kot vek? Življenje se obrača v svetlih bliskih, kot postrv. Meni glávo dol, če se mu kje koščica še drži kosti! So ceste v klanec tod. Ljudje prihajajo, radí odhajajo. Zdaj bo najmanj že dvakrat prekopan v zakotju siromakov — pest mu je strmó pokazala do vrat. Puščala je

kri. Zavil sem jo v staro štolo. K oknu stopil — onkraj lip jo je Mekinc pobiral kraj Jeróna gor. Večerna zarja mu je v znoj krog čela lepila svetniški sij.

Komú verjeti, če Mekincu ne? Ima spomin kot Mojzesove table. Sédel sem v kot. Umiral v dan, ki je mrlel pod oknom — Lojz Urbančič, Lojz, Matiji Pičulinu vroč kot o Marijinem vnebovzetju sončni žarek: Bridko speče, zagrabiti ga ne moreš! Se mu je *gospod Puran* tako zameril, da nam je obljubil, župnikom v Kobaridu, maščevanje do devetega kolena dol in čez? Opolnoči se je izluščila, zelenkasta kot grah iz stroka, luna. S tenkim ledom obsijala hiše. Ugasnila stran.

Pa če je res, kar je v žalitvah zabeleženo? Frli mi, mi žvrglja škržat v lobanji, prasketa — naj zlezem v klet? In na kateri sod potrkat? S svečo mižat skozi veho, ali ni namesto brica notri dediščina z Bonapartove topnjače *L'Orient*? Če je pa ni — kako je 1679. Lojz Urbančič vedel, da bo mojih vinskih sodov sedem? Pisal pa, ko da pisari tod in danes kobariško kroniko! Če se zamislim, če pogledam sèm, nazaj in naokrog: Saj je vse res v teh posvaljkanih županovih papirjih. Le da vse premaknjeno najmanj za seženj! Stréseno iz vedra na smeti, kuram v brskanje s krempljinami. V veter s točo. *Amen* vse začne. Konča ga *Oče naš*.

Vmes pa stojé na glavi vsi svetniki iz kobariške pratike. Do nozdrvi v zemlji. S kurjimi očesi žmerijo v nebo. Na plešo pêt jim rosa pada — zmeda, zmeda, na pomoč! Zlodej ždi v bližini. Lucifer je razposlal svoja črnikasta hlapčéta, da voglarijo skoz to krščansko vas, srepa, mačja v bliskastih očeh, dehtiva kakor gnojna katedralica, ki jo je davi poštni konj sezidal pred vhodom v cerkev. Bog, Bog! Nič manj seveda moj zavetnik, priprošnjik Matej, apostol in evangelist, sicer carinik dlakocép iz Galileje, ki je nepričakovano v culi svojega srca odkril Gospoda. Se razjokal. Šel za njim — Matija Pičulin je čvrst! Pobožen je. Pokončen je. Ne pred človekom ne pred onim bogom, ki ga ni, ne bo poklekal v ščavje zmišljenih zmešnjav. Se pod akacijami kraj ceste v prsi trkal spričo takihle pisanj. Zavito gledal. Smrkal iz nosnic, nak — če je Napoleon cesarja pregnil, mene vrag ne bo!

Jaz sem Matija Pičulin iz Brd, prekleto, župnik! Žreb usode me je vsádil v Kobarid. Pa bi me kocka, če bi se za pih narobe skotrljala, vrgla Dunaju za škofa — o Ljubljani tu ne kaže zgubljeni besed: Piskava je v sapniku od vlage z Barja. Mrázasta pod kučmo iz meglè. Tam ded po štirih kobacá iz krčme, trka v kravji zvonec, kakor Bonapartova topnjača *L'Orient*, da bi se v belih hlapih ne zaletel v soseda, ki po štirih kobaca iz druge krčme, trka v kravji zvonec — o, na Dunaju bi Pičulin ne bil pastir pokrpanih ovčic, ampak v črni svili zal gospod. In spovednik debele Marthe Windischgraetz, polkovnice, ki se le s papagaji v posrebrenih kletkah meni, z možem ne, opravljena v turkizno modre hlamudrače turške sužnje — tam je, v piskrčku, fižol. Namaka se. Bom čezenj križ potegnil. Vzel za žlico vóde. Škropnil v sever, jug, vzhod. Hudiča pahnil na zahod — v škripanju z zobmi se bo podiral, nadrekan, čez Kobariško blato v noč. Rotitev pa končal v kléti, s starodavnim rekom s soda benjaminca: *Pojdi proč, kdor me ne spoštuješ!*

To vse sem z eno sapo stisnil za duhovnega sobrata, če bo v prihodnje kdaj, ko se bo zunaj sival sneg skoz mrak, udobno blažen ob ognjišču, listal v te skrivnostne sramotitve. Ko sem zdaj takó položil svojo bolečino Bogu pred oltar, trezno nadaljujem, kakor po navadi brez najmanjše božje pomoči: Ta Lojz Urbančič, mož globoke občutljivosti in učenosti — rajnkim rad priznavam, saj jim je vse v resnici nič. Še večje domišljije — domišljavosti? Podobni se ob Soči tod v pijanost izgubijo ali v svet. Je taka čega. Jih ne bo nazaj. Nikdár — le včasih kdo pripelje krsto z ropotavimi kostmi. Kakšen Furlan ali Vipavec. Brici ne — je manj usmiljenja v njih potlačenih dušicah. Rad povem, in brez sramu. Sem sam od tam.

V beraču, le na primer, še posebno, če je brez strašilastih novic, in prav posebno, če je brez talenta zanje, redki vidijo človeka — nájvečkrat le kup smradu. Nekoč so enemu prižgali v cunje. Je pri živem tlel. Vekal kakor žejen vol. Poletna luna me je žgala v drob. Je zgôrel sredi trt in česenj — so v soboto rekli, da ne on. Le vinski duh, ujet v njegovo rdečo, grintasto, zabuhlo in, priznam, smrdljivo kožo. Še na večer, zdaj, ko si sezujem čevlje, majceno pomolim včasih zanje.

Saj ni bil od nas, *Čiv, čiv Kapelica*. Priklatil se je, s Kranjskega. Lepo je pel — mu je pa strašna hripavost zlomila vsako pesem v kletev. Spodnje veke, pomnim — ležale so mu nizko, kot odtrgane, obakraj zamečkanega nosu. V krvavih jamah sta dobrotno gledala čez nas, otroke, dva solzava, žilasta, v mehko kuhana klopotca. Čivkal nam je, se čohljâl. Po tisti noči je grobar z grabljami Čiv, čiv Kapelico pograbil v vrečo — se je že ponujal skoz vinograd nov berač, *Prekleti Krop*, da bi odnesel prvega na božjo njivo. Kako se je primerilo s Prekletim Kropom potlej — šel sem, da bi novo mašo bral.

Velika siromaščina koti kamnito podivjanost. Bog že ve, zakaj je prav tako. Oče, bodi tudi v Brdih tvoja volja. Drugače pa živim v Kobaridu zgledno. Ljud je priden, blag, pokoren. Le prehitro mre. Otroci letajo kot srakice v nebo. In ženske zgodaj oškrbé. Naj se nas lakota in zimski mraz usmili. Drugo bi že šlo. Z Napoleonom vred, ki je prijazen mož, kot vsi gospodje generali na Francoskem. Rib je tu, postrvi, lipanov, bi še dodal, preveč. Le mleka malo.

Pa poglejmo, dragi verniki, kot že oznánjeno, kako sem svoj čas, v ponedeljek, na sv. Bonaventure, *doctorja seráphicusa* dan, pod Idrskim utonil v Soči. Se opolnoči šele povrnil, bos in šklepetav, iz vic, obogaten s prežlahtnimi spoznanji — le zakaj v ponedeljek? V nedeljo se ondod ženske nage kopljejo, v tolmunih. Plavajo kot vidre. Kažejo zobe. Da bi ne bil kot Adam gol, sem si na nôgah čizme pustil. Culico z oprsnikom, s klobukom in z brevirjem zavozlal v veje, proti kraji. In zabredel, bel v život ko dan, ki je slovo jemal, naravnost s proda — aj, kako hladnó mi je zamrgolelo v bedra.

Malo iz predrznosti, še bolj pa od skrivnostne sle: Na mah sem se počutil kot žival! Parkljasta zaradi čizmov — ti so se nagoltali in me trdó tiščali k dnu. Žuželke so, nekakšne minice, brenčale z vrb. Srh me je dajal.

Sem si nadel pokvečen slamnik. Do ušes — bi mislil kmet, če bi oral kod blizu, me na daleč videl, da sem v Soči jaz? Zajemal sem, mrzličen, prevzet, vodó. Si jo prgiščema s trebuha spuščal, da me je ledeno žgala. Se devetkrat, kar na glas, poklical: Janez, Janez! Si oči zaslanjal. Gledal proti Vólarjem nizdol. Kristusa iskal kraj vrb in po sipinah, da bi ga krstíl — od mene pa so v rjavkastih potočkih šle skrbi za jutrišnje dogodbe. In pritlični, drobni grehi, kakršnih kot spovednik še na veliko noč ne jemljem v mar. Oj, sem v kolobarcih brodil sèm, tja! Delil prijateljske klofutke penam. Ne enkrát, zaprtih ust, šobast, zabrnèl v Urbančičev adventni spev *Rodil se bo en lep otrok* — pa se do lic in kot ponirek jadrno potopil.

Čizmi so se mi nažrli z rečnim grámozom. Bolelo je, ko da čepim na préglijih. Reka mi je, prej prijazna, kázala zobe — obračalo me je kot gníl čebèr. Mi pljuska do krajevca na slamniku. Se mi med hlipanjem zabijalo kot čep v golt. Oster hlad, ki sta mu v ihto píhala zelenkast strah in sinji mrak, nad vsemi tremi pa je spačenih oči držala črn venček moja izgubljenost, mi je kot z mesarskim nožem rezal ob kosti. Jih drugo zad za drugo trgal izpod kurje kože. Ali, kot bi v Gorici rekel oče Baldo, mojster drístljastih kapucinad: *Poltí*.

Se ni kobáljal huje pijanec, se ne bo, mimo voglov v Kobaridu, kot sem se ta ponedeljek v strašni Soči jaz — trikrat mi je slamnik vzela. Spet sem ga poveznil. Spet premalo. Če bi ga preveč, bi si zaveso scukal čez oči — zakaj pod bregom je, v ljubeznivi sénčnici iz vrb in senc, nevsakdanje milo gledalo dekle. Pomáhala mi je s prebelo rôko — bliskalo se je, ko da je vrgla vame kamen. Mahala z obema, nagnjene glavé. Celó koleno skrčila, ko da bo skopitljála v ples — prhnil sem za korec moče iz nosnic. Ugriznil v zrak. Zamižal.

Zletel sem v čer. Zastokal. Jecnil: Pa če bo zbežala po pomoč? In bodo z lestvami, z vrvmi pridrli? Z raklastim cepinom za lovljènje hlodov — uganili pa častitega Matijo Pičulina, vlažnega kot utopljená miš? Napravljenege v en sam čížem — drugega mi je v otepanju z usodo Soča snela. Pogrgralo je. Šumelo. Iz vrtncev pljusnilo kot v Brdih, kadar sod oplaknejo. Me je pa, huje kot bobnenje, pljusk, za vrat ukleščil strah: Se bo spodrecala, mi sama prihitela v pomagáj? Je hkrati potlej tretji strah odpahnil prva dva: Povsem na lepem sem odkril, da ne znam, Bric, niti v napajališču ali v škafo plavati.

Sem že zaslišal skoz hrumenje sèm cerkveni zbor. Nadangelov srebrni glas, na harfo spremljan, se je vsakič pred refrenom dal na čelo. Drugi so kot jagenjčki na paši bléjkali za njim. Spoznal sem: Ura je. Pokrižal sem se v mislih. Se spovedal sebi — komaj sem kesanje jenjal, mi je korenina, pajkasta kot svetopisemska pošast, se je pri dnu, potuhnjeno, prikolobarila, ukradla drugi čížem. Bil sem tam, natanko tam kot Adam, ko ga je Gospod grobó spehal čez prag — docela gol. Zbral sem se, če naj také povem. Napel pesti. Pa ker mi je odpustil grehe Bog, sem jih na hitro sam sovražnikom — je sèm prihajal v mar le Lojz Urbančič, drug nihče. Kam naj vendàr zbežim pred smrtjo, da bi mi kdo po nemarnem gòri ne očítal préšústva?

Spet me je Soča silno prislomila h kamnu — v curkih naokrog so se mi zvezde vžgale. Zbor se je kot slap o svečnici usul skoz alelujo. So drhtele pavke, je mrmral fagot. Je angel držal pesmarico v rokàh. Jim z desnim krilom blágo dirigiral. Se pri duru tu nagubal, tam z nosičem delikatno kavsnil pevcem, če se je vzdolž mene zleknil mol. Se je prek ram, da so mu vzvalovali kodri, spravljeni kot v zlato mrežico, ozrl čezme v rečno ujmo. Z ostrim pišem svilnatih peres ukazal, naj v pesem brž vstopi klarinet — me je zadideldájcalo v vrtincih kot vrtavko. Zadnjič sem oči odprl, da bi se od rdečih hribov naokrog poslóvil kot Matija Pičulin iz Brd, sicer pa župnik v Kobaridu — tiščal sem se štora. Spolzkega. In oberoč. Kot žaba v plohi cveta na lokvánju. Sočo pil — je ni hotelo biti konec, ni.

Dekle pod bregom, v varstvu vrb, lapuha, senc, je oblačila, spodnja, vrhnja, prav nemirno zgubljaló. Je pa sodila k sramežljivkam, zakaj spodobno mi je kázala hrbèt. Mi čudno vmes tudi veselo migala, naj potrpim. Bila je vitka. Na visoko raščena. Bila kot vaba na skiparjenih nogàh — oj bi bila v klarisinjah kot medaljon! Z bedresi sem, mlahàv, oklepál štor. Približno kot v prejšnjih letih konja škof De Tíndaro, ko se je, pijan, kolcàv od jerebic, vračal z vizitacije na Tolminskem, pa mu je pod Prápét-nim, v brbotánju s Soče, belec vzkípel, ritnil čez molitev, ki so jo na mulah zadaj kleriki opravljali — oh, je bilo hudo.

Dekle tam prek mi je z dlanmi pošiljalo vse bolj nestrpna znamenja. Mencala je — me ni zamenjala? Se ni zavedela, da se nič kot Matija Pičulin v hudobnih frcanjih, v sivih grgotanjih pen spreminja v dušo — ne, očitno ne. Kot obla skala se ji je, kot pri boginjah v soncu, v dèžju znotraj Coroninijevih vrtov v Gorici, marmorno svetlikala poslednja plat. Lasje so ji, čez mero dolgi, voljni, lili s pleč. Kače, kače, sem takrat zakrévkal — reka je obakraj vame, ko da jih iz piskra stresa, spuščala valove, repaste, temnikaste, zvijugane kot gož.

Ko je tam onkraj ona, lepa, tista, prišla zares ob zadnjo cunjico, se ji je čez obraz zarezal zmagoslavski vzdih, nasmeh — ko da bi me vabljev Francoz s pištolico ustrelil v usta, ta nasmeh. Čeprav ji tudi prej ni šlo na jok. In stekla s proda, prek plitvin, naravnost sèm. Ob gležnjih sta ji kakor vodomet škropila pesek, Soča — pa se mar takó ne brizga mladi sneg pod večer konjem v galopu od kopit? Nesrečnici je žalostna svetloba dneva mrla na spodbudnih prsih. Naj priznam: Je na trebuhku pač imela, po navadi Ev v cerkvenih nišah, piko popka. Spodaj pa, povsem proti navadam, niti vrtnice ne figovega perca niti nič. Uzrl sem samo nekakšno temno frančiškansko bradico — in v tem znamenju zastokal v beg.

Prek derečin sem čofotal, kot jelen, če ga skoz močvirje Diana goni. Divje rjul, da bi prekríčal mrki šum valov, ki jih je mrak odeval s kotlovinasto pozláto. Se ujel ob deblo, trhlo, hrapavo, ki ga je kdaj že in pošev zarilo v tla. Se držal, držal, s trskami oklan po laktih. Soča mi je, v čipkastih zavrélcih in žvižgih, drla v usta. Pa me je odtrgalo — kakor odtrga val morjá zanikrno privezan čoln. Hlipnil sem. Ugasnil. Me pri priči več nikoder ni bilo.

Ampak za koga ne, predragi verniki? Za vas ne. Ne za Kobarid ali Napoleona — za Boga pa. Je najprej bilo, ko da odhajam praznih rok neznano kam. Me tudi ni več davil strah spričo golote — krpa iz volnene preje, topla, belkasta, vse drugačna kot Gospodova na Golgoti, mi je visela prek obskuritet. Navdajala sta me popolnost, mir. Bilo mi je na moč lepo, pobožno. Blaženo. Čeprav sem bil Matija Pičulin kot prej, se mi je videlo, ko da hitim iz svojega telesa ven, docela drug, drugačen ne, vendàr ostró pripravljen s komerkoli na spopad, če bi me kanil spet pahnúti vame. Bi se tudi reklo — spet v življenje.

Lahko bi kar se da zvestó popisal, do poslednje, vsakršne podrobnosti, ki sem jim tolikanj na naglo priča bil — ne bom. Le izpovem, z dlanjo na križu: Po strašni preizkušnji s Sočo se Matija Pičulin nikdàr več ne bo niti bal, še manj ustrašil svoje smrti. Tu, kjer smo, le tu je trnje. Tam ga ni. Zakaj se mrtvi, vprašam, ne nasélijo v življenje? Od preveč izkušenj, odgovarjam, z njim. Tam ni ne poneverb ne kraj poštenega imena. Tam ne piska, sem si rekel, Lojz Urbančič v kost na luknjice. Tam ne drhtimo v gromu havbic in oblegovalnih možnarjev. Tam nas ne peče znoj v nočeh, ko se vzdolž Blata podkve krešejo pod konji, ropotajo kremenjače s pleč — doklèr nam kdo seveda ne zaupa, da so Bonapartove.

Ah, kaj bi pravil! Bilo pa je tako: Utonil sem, vemó. In se znašel v predoru, sajastem ko dimna luknja v koči. Čudno so mi nôge, zapleteno šle. Komaj sem stopical. Pa se je, sam ne vem, od kod — od zadaj, spredaj, od strani, prikázala visoka, sloka, plavolasa, zlasti pa neznana ženska. Z njo se je v temi prižgala žarka luč. Preprosto je gospa spregovorila: Kam? Sem pojecljal: Ne vem. Utonil sem. Pod Idrskim. In v plahosti dodal: Kako vam je, gospa, ime? Odgovorila je: Elizabeta, torej kam? Sem, bojazljiv od pretrpljènega, odvrnil: Kakor je pri rajnkih običaj — v raj. Pokimala je. Pa sva šla.

Krepčilno, tolažilno je bilo. Bi rekel: Razvedrilno, skoraj že zabavno — več in več se je ponujalo obakraj po predoru rož. Vonjivih kot lekarnar ali slaščičar: Madronščic, balzamink in korčkov, mete in medvedjih tac. Elizabeta je čez tren povzela: Kam pa bi v rajju najprej rad? Oh, vi povejte, vi, sem namreč, veste, danes prvič tu. Spet je pokimala. Je pa pomislila: Odpraviš se na tako pot, Matija Pičulin, ne da bi vedel, kam? Je že tako. Primerilo se je, gospa. Pod Idrskim. Je z blagim razumevanjem na znanje vzela, šla.

Pohitel sem, da bi se po nerodnem ne dajal v sprid: Kakšno besedico bi pa vendàr izmenjal, z Jezuščkom. Potlej z Očetom, ki je vrh nebés. Čisto nazadnje, če se vam ne griva, z rajnkimi rojaki. Ne na koncu z Lenartom Peršoljo, botrom — ta mi je, ko sem v Gorici novo mašo pel, podaril sod z vžgano letnico 1605. S premišljevanjem sv. Florijana na kolenih. In s hrabrilnim rekom, sem ga ne enkràt že v zlodeja zagnal: *Pojdi proč, kdor me ne spoštuješ!* No, sem vedela, da veš, se je gospa, ponosno skromna v tuniki iz modrega bombaža do sandal, z ovratnikom iz rdečkastih meándrov ali vijug, pohvalno nasmehljala.

Ko sem videl, da lahko še kaj povem, sem hitro vprašal: Ne skrbite vi, gospa Elizabeta, tod za kakšen večni ogenj, kot vestalke svoje dni v Rimu? Ne. Jih ni pri nas, navadnih ognjev iz polen. Celó pri jaslicah, enkràt na leto, se pastirci v snegu, v nôči grejejo kraj ognjev iz svetlobnih trsk. *Enkràt na leto* — mar so leta tod? Elizabeta ni odgovorila: Zakaj na lepem je, med lipo tam in češnje tu v bogatem cvetju, zmanjkalo predora.

V sinjkastem brezbrežju se je, pred menoj, pohlevnim, vzdignil hrib, odet v mehki gozdni mah. V rebréh ga je, pod vrhom, zapiral kolobar visoke žive meje iz marjetic, smokev, vrtnic in rožlinov, tolikšnih kot pri ulancih sulica. Gospa Elizabeta je stegnila prst. S primernim spoštovanjem rekla: Gôri, onkraj — tam je raj. Tod naokrog so vice. Hodi, kakor si prišel. Naj se ti ne mudi. Ker si bil župnik v Kobaridu, veš, kako poteka tod, prešla je na latinščino, *ritus moresque*, ustaljeni red in vse, kar zraven gre. Pomáhala mi je — sem ji zaklical, ganjen in hvaležen: Molil bom za vas! Se je na pol ozrla. Se nasméhnila: Ah, to zaleže spodaj, tu ne več. Odhajala je, kaj vem, veličastno kakor čaplja v srebrasto večerno zarjo — bolj jemala se je proč, negibna, kot pa šla.

Ali sem brž uzrl množice! Sprehajale so se kot o proščenju. Ali na semnjù v Čedadu. Se družile v gruče. Dva sta, že na daleč starca, z ozko brado do pasu, balinala. Pod latnikom je tretji stavec, v írhovem oprsniku in s plosko plešo v razviharjenih laseh, pisal s kredo po priročni tablici — še zdaj ne vem, je bil le *cantor carmina sublimis*, pesnik. Ali je beležil zmage desno in poraze levo prvih dveh. Sédel sem od zadoščenj na korenino, sprepletano kot beneški stol, obraslo z azalėjami. Si komaj dlan položil prek dlani — že sem jih opazil: Dostojanstveno so me, v lahkotnem drncu, prihajali pozdravit moji. Približno za četrť vasi sem jih naštel. Ali natanko 26 — nisem vseh poznal, menda. Saj je bil eden, le na primer, v krilcu rimskega centuriona. V kamižoli iz kovinskih lusk. In v čevljih kot usnjene nogavice, do kolen.

Sem pa brez muje brž razložil tri: Gospoda Jožefa Češčúta, zlatomašnika. Ta je grozil moji prababici, kdaj že, da se bo živ *zazidal*, ji je pošto dal, v *misijon*, če se ne bo med njim in dedom odločila zanj. Otožnega, prosojnega Dominika Četrťiča. Je vse na njem bilo povešeno kot lunin krajec — nos in usta, tenkcene roké, klobuk. Otroci smo mu címboro v jutranjih megláh otresali. Vreščavo ženo pa o praznikih v dežju in na steljnaku v pomladanskih plohah sosed. Vedel je za vse. Nič žalega nikdár nikomur prizadel — zato je tu, žalosten, ampak poplačan.

In Vaško Franco, Franco Šinigoj, zariplo, zbito. Klicano *Mirakel*. Z drenovim glavnikom kot otroške grabljice v laseh — bedela je kraj par z mrlíčem, z rožami. Vodila rožni venec skoz polnoč. Plačilu vštric potíhoma ali v hlipcih, vzdihljajih ali v hripavih in pretresljivih litanijah na pokopališču rajnega objokovala. Suha pod očmi kakor seno v seniku. Drugi so pa robce trgali iz hlač in si otirali kapljáve brke — nak, premalo, da bi jo spustili sèm. Očitno je zaleglo drugo: Mleko, v škafu. Mirakel ga je v temí tvorila, poleti in pozimi, bosa, na suknenem svitku, s klancev dol, v Gorico,

rano. Postajala je pri koritih, skrivšema. Dolivala z lesenim maseljcem studenčnico v škaf, prepričana, da ji nihče v mračini, v beli burji, v švistu trav tega ne šteje v zlo — v dobro, v dobro se ti je prištevalo! Zakaj kovance od vodé je do poslednjega znosila v cerkev. Za bogato barvanje podobe sv. Magdalene, karmelitske nune iz rodbine Pazzi, tik nad spovednico, z lilijo v roki in z nožico na debeli knjigi, ki je neusmiljeno pritiskala v prah ostudni kači, gada in udava, mršav kušcar pa je prežal s kamna, skrčen in napet za beg. Ah, Franca, Franca, oj, *Mirakel* božji — pa je kdo, sirota, kómu plačal, da bi tebi vzdih zajokal v grob?

Ne vidim Lenarta Peršolja, bratje, botra radodarneža, sem tožil v njih vznemirjeno veselje. Pa strmó navzdol obrnil palec: Da se ni hudó primerilo? In je odtod usodno hitro moral kam drugam? Centurion si je snel čelado. Jo z usnjeno krpo notri krog in krog obrisal. Si jo dal pod pázduho. In naveličan, sivkast v glas, pa z neprikrito ljubosumnostjo zagodrnjal: Peršolja? Tisti v nos kakor otekel čampelj? Z enim zobom spredaj, pa z nobenim zadaj? V laseh na streho, znojno kakor stog v odjugi, ta? Peršolja, Lenart, pač — je zaudarjal po klobasah o kolinah. Smrčal v popóldnevih kot maestral — prvemu je Gabrijel, prvemu oznanil tja gor skoz in za vse čase noter!

Pljusk radósti, Sočini so v primeri z njim le brizgec kapljice, mi je zalil srce. Sem pa strogó premeril kislega vojščaka: Kdo ste, brez zamere, vi, ki sodite, ko čakate na sodbo? Lépite se kot kalin na limanico k mojim sovaščanom — ne poznam vas. Stotniku se je s priprtih vek vžgal prezir, značilen za utrujence: Ko da bi jaz, še v neslanih sanjah ne, kdaj čul za vas, gospod! Kot o trgatvi slamniki, lágodno, si je poveznil šlem. Roké prekrižal v zapestjih, pod hrbèt — bom kar priznal, Matija Pičulin ne laže: Ko da bi grdó zatlelo s kupa cunj, je zasmrdelo na dvoboj!

Nisem se umaknil. Niti za pol palca ne. Čeprav je vzdihoval na boj, da mu je škripalo iz kamižolskih lusk. Meril sem ga z mirnostjo pravičnih — ni prenesel: V sunkih si je, jadrno, pritegnil jermen pod čeljust. Napenjalo se je, bi rekel, kot puščica, ki jo amor potlej kdaj na slepo izstrelil skoz pozlačen oblak. Starca sta od balinišča sedla k latniku. Tam je poet naškóljčil dlan v uho — molče so, dolgo in najprej, ko da se bliža čreda krav, po vicah tolkli z desno péto. Zevnili, pa se zadržli, svaljkasti ob ustih, zgubani, v furláno, piskasto, raztrgano, ko da spodbujajo s tem neubranim plesnim petjem pretepače vkup.

Čeprav sem se trdnó odločil, da se stotniku, poganu, ne vdam, me je ganotje spričo sovaščanov, bledih, zbeganih, zmeščalo. Kriknil sem v hrup od latnika: Ste ga že videli, gospod Češčut, Boga? Obrvi so mu trznile. Utripale — dva hermelinja, spihana repkà. Leti po nebu? Stopa kakor mi? Kakšen je vidéti? Je vrh oblaka, na prestolu? Ali, vrh oblaka, kar na tleh, v zeleni senci? In z nogó, udobno stegnjeno pod zelenikov grm? Starci so kraj latnika utihnili. Udarjali s petó še hip v tla. Jenjali — dva sta balinala, je tretji pisal.

Najbrž je blagi zlatomašnik brž uganil v meni vnuka nje, ki se ni svoje dni hotela odločiti zanj — užaljeno je zabrbòtnil. Se Četrtriču premaknil za povešena ramena. Levo, desno požvižgljal v zrak, rumenkast od sinic, utripanja cekinčkov in čebel. Se zvegnil v žep. Izdril star brevir, rdečkasto obrezan. Se s povečevalnim steklom na zrezljan ročaj nagrbil v branje — Jezuščka vendàr, Četrtrič, ki mu je Herod, v varstvu takihle polkovnikov ko tale tu, krivico prizadel? Dominik je zadrežno poravnal ramena. Jih povetil. Nagnil glávo, nasmehljan, ponižno, v stran. Marijo vsaj, Mirakel? Si jo videla? Si jo, ko je Gospa prišla dopoldne kdaj tja gor marjetice nabirat, smokve v cajnico iz bek? Je Franca žalostno napela lica — bi ustregla, vem. Je pa le brez moči zabolščila: Imajo notri lepših, večjih, več vrtov, gospod, ko tu — čemú bi lezla sèm!

Na mah sem se počutil, spet in kot v penah Soče — sam. Pa ko da krog in krog obliva vice sinjkast mrak. Tihota se je blesketala od čebeljih kril — ko da živalce, vsaka, nosijo obakraj svojega marljivega životka mrvico ledu. Grenčinasto me je prestrašilo: Kako smo sámi, tésno prek noči in dneva v noč! Na zemlji spodaj, tod. Samí povsod. Prideš v goste, sèm, kot se spodobi — mar se nismo kar se da lepo dogovorili, da bo kraj vhoda zunaj čakal sv. Peter? Žametna gospa, nekakšna vzvišena gospa Elizabeta, te pospremi noter: Ko da si prišel spovedovat v plesniv, v odročen nunski samostan! Kaj vem, k *Ubogim šolskim sestram* v Gorici. Se umakne, tiho kot v predivo sanj — zbral sem se. Pestí napel kot v premetavanju pod Idrskim, ko me je že vrtinčilo sèm gor. In ne brez razočaranja, očitnega, mimogrede zmrmlal, bolj s prstom kakor z grlom, v sovaščane: Kdo je ta, ki bi se ga zvesélil kvečjemu duhovnik Kajfež, rabljem pomočnik? Centurion si je jermen snel z obradka — šlema s kratkih, na krtačo striženih, vrh sènc že redkih las pa ne.

Takrat je prédme vstal, kot se navadno reče, debel, hruškasto izdelan mož. Ga je bilo več zadaj, spredaj, kot pa gòri, doli. V hipu sem začutil, saj ne znam povedati: Se mi že bridka piše! Klecnil sem — črnkast mraz mi je kot mokro gobo tiščal h gležnju. Še sem se zravnal. Po drobu notri so mi pokali mehurčki. Kakor vrh tolmunov, pod jesén, če se skoz ples v vrbah veter pripodi. Neznanec je bil zmučen, nenavzoč v obraz — ko da ga v koži pravzaprav že dolgo ni. Ko da je v sunku moral kam, pa se nam pustil kvečjemu za bled spomin. Če bi mi kdaj v Kobaridu kdo, kdorkoli, rekel za človeški lév, bi hitro pisal slavnemu ordinariatu za nasvet. Preblisnilo me je: Pa če so kod stvari med nebom, nami, ki jih ne poznaš, Matija, ne pomeni, da jih tudi ni.

Gubé mu je napihnenost zvozlala v žolte niti — lica je prenašal kot v ohlapni mrežici. Ga je najbrž pozimi Bog ukazal vzeti: S hlač so mu, scefranih krog in krog, optetali ledeni ábranki. Celó po kamižoli, do pasu razklani, se mu je v luči vic svetlikal led. V nogàh se je, obutih v vozle krast in žil, težkó prestopal, vdano — kot goveji parklji. Je pa zato bil, moram poudariti, izbrano gízdav, prazničen v klobuk: Mu je visok, okrog-

last, mišje siv, prostoren kakor tabernakelj v moji cerkvi Vnebovzvetja blažene device, ležal vodoravno. Nizko. Nad očmi. Mu svaljkjal uhlje v tulipanova, z rumenimi marogami posuta cvetna lista. Z vijoličaste pentlje pa mu je bogato brizgal šopek šojinih peresc.

Oči — pa jih je sploh imel? Ko dva pol bela, pol oglela krogca s kredo. Daleč notri, da je še na dnu vodnjaka lunin krajec bliže. Bi povedal več, pa se je kar se da spoštljivo krajevca dotaknil. Ustnice posrkal v usta. Jih nazaj zagnal, prek dlesni, golih kot ledina v listopadu. In vreščavo, vendar tiho vprašal, s palcem proti sitnemu centurionu: A kdo je ta, gospod? Prikimal sem, obokanih obŕvi, huje kakor prej pripravljen prav na vse — ko je Četrtrič, pikast pod očmi kot kostanj v lupino, zbleketal: Naj se Marcial Agrikola predstavi sam. Saj zna.

Centurion je, od spodaj gor, našobil pol obraza vame. Prezirljivo stokal. Bruhnil: Jaz? Temu drekonji? Jaz nikdâr! Takó so, dragi verniki, zakaj Matija Pičulin ne laže, vašega gospoda župnika sprejeli — ne v Tolminu, v vicah! Klecnil sem, spet. Spet mi je črnikast mraz pritisnil gobo h gležnju. Pasji stoki so mi kot o polni luni vreli iz potrlih prsi — kaj naj bi počel? Pahnil sovaščane v grdo luč? Jih prvi dan že prizadel s pretepom, saj bi ne le prah in perje létala, ampak kosti. In ne nazadnje: Bil sem mučeniško gol. Od Soče kar se da izlužen, premikasten. Prek sramote komaj s krpo skrit. Marcial Agrikola, smo slišali, pa ves v trpežnem šlemu. V luskah, v usnju. V krilcu do kolen. Spočito me je, zlodej, meril, ki je v mar jemal samó zunanjščino, spregledal pa Matije Pičulina briškega duha.

Kot z lece sem, čeravno klécav, ihtaste oči zabil v moža pod očarljivo prazničnim klobukom: Čakam, da bi slišal. Kdo je torej ta, ki je Gospodu sunil s sulico skoz pretepena rebra? Grebel sem z nogó, po konjsko, da bi se zravnal. Brcal v sveta tla, da bi pogan ne videl v meni krevlje, ampak prožnost, kakršno premore le macesen v metežu vrh skal — pa si, zgrožen, dlan zapodil prek srca, ki mi je kakor ropotavka za veliko noč razbijalo: Pogan pred vrati v raj? Poplah, poplah! Zvonovi, plat zvoná — spet kani húdo našemu Gospodu prizadeti!

Mil, v obilno hruško raščen in mehak, se je neznanec s spoštovanjem krajevca pritaknil. Ustnice zagnal iz ust. Odkimal: Ne, ne. Ne le pred vrati v raj. Tudi v pekël, gospod — odtod je do obeh vhodov pot enakih milj. Pekel je, je pokazal mimo rajskega obroča iz marjetic, smokey, vrtnic in rožlinov, tolikšnih kot pri huzarjih napadalno kopje: Pekël je brž tam zadaj. Spodaj. Za nebesi. Kot smetišče tik za vaško hišo. Vidite, tam prek, zasenčeno nebo? Z mlečnato meglico? Le navidezno srebrikasto v soparicah? Vsak oblak, dolginast kot klobasa, kardinalsko rdeč, je ob koncéh, poglejte, sajasto zašpiljen. Tam je torej. Vse je tod še kar razumno urejeno. Kónj v nebesih ni — le nekaj oslov, za prevažanje nedolžnih otročičev gor in dol do bajerjev med igro zjutraj. Tudi bobnov ne. Topov, na primer, kremenjač in frač — pekël je spodaj le zato, da bi nebesom rabil za osrednje gretje. Kakor hipokávst, bi rekel, v Dioméдови palači v Pompejih: Topli zrak je

puhal od peči v kleteh. Prodiral v stene, v pod. Slavnemu borilcu izpred Troje grel kosti — tod povsod se v vsem, gospod, brž ugame Roka.

Kilavi Dominik se je, zrešetanih lic od kdaj že počenih mozoljev, stisnil pod ramena kakor janček v trop: Marcial Agrikola naj se predstavi sam. Sem ga že slišal — zna. Neznanec je zavzdihnil. Si rokó primaknil k ustom. Izobraženo pokašljaj. Tiho zamrmral v Četrtiča: *Silentium quaero*, no, za vruga! Hip še kašljaj, v kašeljcih. Se mi nasmehnil, ko da se opravičuje. Se v Dominika tjavdan oddahnil. Mirno siknil: *Simia*, če sem ga razumel prav — vse skupaj pa bi se na Kobariškem reklo: Šema, mir mi daj! Nasmeh sem mu z nasmehom plačal. Mu priznal: Ste župnik? Vidim, da obvladate latinščino. Pokrčil je, v zadregi. In oči povesil, skromno: Oh, gospod, neskončno bolje kakor vi, to pa.

Starca sta se z balinišča spet vrnila k latniku — pa nista sedla. Pesnik se je vzdignil, s tablico pod pázduho. V sinjkasti svetlobi vic so mu lasje vihrali kot železne niti. Gledali so me, strmó, vendàr ne v strahu ne z veseljem. Vaška Franca, Franca Šinigoj, si je v prste vpletla dolg, rožljav in zlizan rožni venec — ko da je Mirakel, spričo vóde v mleku, na verižico pripel birič. Kriknilo je, hrapavo, nakolcano. Vretenca so se mi potresla. Jecnil sem: Kaj bo pa to? Dominik je, kot poteptana trava vdano, z vekami pokazal: Naši ptički. Včasih nam prekrizajo poti.

Z desne so ko trije majceno zapiti kralji pristopicali pahljačast pav s kronico postrani čez oko. Rajska ptica, v rep kot ognjemet. In strog, mogočen krokar: Ta je šel, zapet v svilnata peresa, mrk, ostrógast — kot v nedeljski gvant odeti dacar Giangregório Globus ob sobotah na živinski trg v Gorici. Šibasti meček je dacarju privzdigoval debeli rob črnikastega plašča. Dvojna peta mu je kot pericam cokle tokotála v tlak — so že bili tam prek. Pav se je ustavljal. Nas premeril. Kriknil. In so šli naprej. Vzdolž brinovja in tavžentrož. Vse manjši, zíbavi. Tri vitke glave, plemenite v kljun. Spodobno drug za drugim. Kakor po navadi. Daleč. V tri dni.

Ko je potihnil izgubljeni pavov krik, se je tihota stanjšala do preperelosti — neznanec pa se je spoštljivo táknil krajevca na svojem, bi še rekel, ne poceni pokrivalu. Sramežljivo pomahljal z ozebkastimi prsti v centuriona. Zardel v dve piki vrhu lic, ko da si je v pečat pritisnil češnjo. Hrípavo povzel, čeprav razločno, vendar v šepet: A kdo je ta, gospod? Marcial Agrikola Silicanénsis je, stotnik, vidite samí. Seveda vidim — da ne sodi k mojim sovaščanom! Sodi — zidanico si je tja postavil. Sleherno soboto pridrvel v popoldánskem soncu. Spet oddirjal rano v ponedeljkih. Kam, sem s péto na skrivaj pogrebel v tla. Zakaj obšlo me je, da se bo zgodba o centurionu Agrikoli končala pretresljivo zame.

Kam, se je neznanec sitno zganil: Kam! Se zmščil — videl sem, da ga ne smem motíti. Zmede se. Se mu Ariádnina rdeča nit scefra. S čela se mu je napela žila. Tolkla. Se mu ko deževnik zvirala. In mu zašla pod slavnostni klobuk. Bi se, gospod, menda, vsak brž vprašal: Kam? Se pa do danes ni nihče — kam! Nevarno je v oboroženca drezati z besedo: Kam? Ko

da bi mu polena metal belcu pod nogé. Kam! V miru, v vojni, *bello dómique*, pozna centurion le en kažipot: Skrivnost! Vojak ni Franca, klicana *Mirakel*, ki so na dvoriščih psi natanko zanjo pod golido z mlekem vedeli vso dolgo pot nizdol v naletavanju snežink skoz mrak vsako jutro do Gorice, nikdar lajali. Vojakov *kam* je vse do konca nem — ne gluhi! Če je Marcial o ponedeljskih zorih oddivjal na črnem konju, luna je bleдела v mrzlih sapicah. Če mu je žolti plašč tenkó prhotal. Zubljusto udarjal v jutranjo mračino. Zabrnél v vetru kakor prapor v boj. Plul spokojno prek ovinkov dol kot kánjina kreljut. Uplahnil med vinogradi v ravnini vrancu z vročih bokov — je zato, ker mu je prst, enajsti, tisti, ki ga še nikoder ni, nepodkupljivo kazal: *Kam!*

Pustimo to. Za konec. Ni pomembno. Vam povejmo le: Devet jih je, deklet izbrank, Agrikola dotlej zaklal tam gôri v zidanici. Jih v vrt pokopal. Vsaki drugo rožo dal. Devet je rožnih gred na pómlad zacvetelo krog kamnite mize. Zbujalo z vonjávostjo nemir čebel — žabice in mačehé. Spominčice. Glicinije. Krizanteme in kaj vem, dodajte štiri, bo devet.

Deseta roža pa je nož, ki bi jo predrugečil v rdečo lilijo, britvasto igračo v slonovínastem ročaju, golemu Agrikoli zabila v bok. Doklèr ni stekla zadnja merica krvi, ki jo možem marljivo v žilah dela briški sok, je stotnika na postelji razsekala kot — boš, Marcial, zameril, če povem? Hvala — kot prašička, če ga kupimo in poredimo za prijetne dni. Našteli so devetnajst glavnih in poldrugi ducat stranskih rezov. Vbodov niso vzeli v mar — samo poslednjega, ki mu je z njim srce pribila k larom in penátom, v bogkov kot.

Spričo Agrikolove nevsakdanje razmetanosti so jenjali. Priprli prazno krsto. S hitrim slom poklicali Marcialovo soprogo Cynthio: Štiri dni so zlagali, primerjali. Vsak ud v dveh vodáh umivali. Ga na debelo šivali. So ga zložili peti dan — je pa vdova Cynthia z žalostjo pripomnila, ko so ga spravljali v začasni sarkofag, da je Agrikola v večernem soncu bolj podoben njenemu očetu kot pa sebi. Lápornato rakev so zaprli s svincem. Položili v barve razcvetelih gred — a punca, pravite, vam vidim iz oči?

Je gola, bosa, je krvava, pod Marcialovim rumenim plaščem, spodaj v stegna le z lasmi oblečena, v život enkrátna, ko da jo je delal Bog, hodila po stezàh vrh Sabotína. Žvečila trpotec in osat v obližke za raztrgana stopála. Ni je vran okrakal, ni modràs oklal — zgrabili so jo. V snu. Na dnu kozarske jázbine. Jo zvezali kot cestnega razbojnika. Ji potegnili uzdo krog vratu — je potlej hitro šlo: So jo vso noč dajali sebi, drugim. Jo v Solkanu, zjutraj, dali psom. In kje je zdaj, me je črnikasto zmrazilo z gležnja gor. Neznanec se je sklonil kot iz zibke. Kepasto rokó položil ob uho. Me dolgo tuhtal, kot ponarejen denar. Zapraskal kratke prste v slavnostni klobuk — mu je pa laket mrtvoudno padel: V peklù.

Preplah je sovaščanom naokoli rdel od vek. So usta zoževali v ovčja usteca. Jih slinili — ko da se bodo, žalostni, stočili v žalno pesem. Zadaž daleč so mi tik oči goreli v sivkast, razpotegnjen dim prameni s starčeve

ploščate pleše. Kakor Mojzes kamnat, strog, je stiskal v dlaneh na prsih tablico z balinarskim seštevkom. Mraz me je trepljal. Me močil z raskavo, volneno rokavico. Noga, desna, je hotela svojo pot. Odšla. Se brž vrnila — če bom padel, me je od slabosti grabil strah. Od pleč do pet obležal v hladni mlaki kraj vasi — do tal premagan, se mu nisem, strašnemu Agrikoli, podal. Ustrelil sem s kazalcem vanj, ki me je meril z visokostno mrdo. Kriknil — daleč tam izza robid v cvetju mi je pav zakričal kot odmev: Ona v pekèl, deseta, roža! Ta, Marcial Agrikola, napihnjen od krvi kot klop, pa sèm?

Mi ni ušlo: Mirakel je počasi omahníla na kolena. Si nad glávo porožljala z rožnim vencem. Jokala — solzé so ji kot s kisom risale bridkost v zariplost lic. Neznanec je, začuden, ne, zgrožen zaradi moje primerjave, zvišal glas. Z ogrizenimi nohti grabil vame: Bi jo vi, ki je devetnajstkrat zarezala v Agrikolo, spustili sèm? Sem golsnil, pomrmral — spričo vsegà pa nisem zmogel več.

Neznanec je razburjeno povzel, zelenkast od bledic in ropotav kot curek v ponvico: Zapeljevalka, vešča je bila! Zastrupljevalka, pa čeprav izdelana kot Venerin koščeni kip! Devetnajst glavnih rezov, ducat stranskih! Vbodov pa takó nihče ni štel — sploh veste, saj ne veste, kdo je bil Marcial Agrikola! Kamor je z legionarji kdaj prijahal, le recimo: V Solkàn, so v treh dneh obakraj ceste križi stali. Peti dan so jih opttali — s kristjani. Šesti dan so jih, s kristjani vred, natrli s smolo. In jih sedmi dan ob cimbalah, trobentah pod nočjo nažgali. Pilo se je. Trgalo v pečene vole. Rajalo — ko se je jutranja meglica razkadila s Soče, ni bilo od križanih in križev niti dima več. Le v grmih se je kdo kobácal, pijan. Iskal sam sebe. Rigal, ko da piškav petelinček poje v zor. In se skoz brinovje nazadnje, pomnim, iz hudobne ljubosumnosti grdó pomočil čez omagan par.

Metalo me je sèm, grobó, tja, kot meče utopljenca v čerí. Sem pa nakrčil pest. Iskal, da bi se kam ujel — za bilko. Se zaslišal kot iz ust, ki jih preлива, jih vrtinec golta k dnu: Ste rekli *pomnim!* Naj pomeni, da ste videli Agrikolo, kot gledam vas?

Neznanec je, spoštljiv, pokimal. Spravil prste v levo dlan — kot šop debelih, kratkih ključev. Mi prijazno, prizadevno, ko da grebe skoz spomin, zakrožil: Oh, ne le v Solkanu. Kamor je Agrikola enkrát prišel, je cesar tam bil do pomladi brez skrbi. Marcial ni štel samó k natančnim žanjcem, ne — slovel je tudi za marljivega paberkoválc: Kjer je on postoril, tam so poljske miši, lačne, hitro šle drugam. Lahko podpričam, ne da bi se hvalil. Je nanleso, večkrat, *sive casu*, po naključju, *sive consilio deorum*, nemara pa iz božje volje, da sem se ko danes srečal z njim. Ali z njegovimi posledicami. Vzdignil sem klobuk, prav ta. Prijazno mahal. Vijoličasti trak je s pentljo in s peresci zadehtel pod sonce kakor šopek vijolic — Agrikola pa je izdržl meč. Ali trobentarju naročil veličastno tremolíran pisk. Preden je poslednji rep zavil z ovinka, mi je za slovo poslal pozdrav, navadno z gozdnim rogom.

Ždim spet kod v grmovju, blažen, nad potjo, primerno skrit, zamišljen v hlebček ovsenjaka — že pri tretjem grížljaju mi zasmrdi po sajah, tlenju. Pri devetem, mi počasi gre, sem slabih zob, ugledam gručo. Slišim dolg, natrgan stok — se ne spotika kraj soteske od Kanala dol procesija starcev, stark? Zatikalo se jim je kakor pijancem. Spredaj cvili deklica, smrkljiva, osmojênih las. Drži za brado deda, zgrbljenega kot ovčarska palica. Ta je rokê posodil târnavim, ožganim babicam — za vsako pest sta se tiščali dve. In vlekle štiri za seboj. In tiste štiri štiri — čedno na pogled, v opletanju poletnih trav, v brenčanju čmrljev, ki so se vdlováli v rože kot, bi rekel, žlahtni kamni v krono.

Bilo je, v milem zraku, gledano s strmine dol, kot čofotanje, gaganje, kot zibanje preplašenih, do sive kože shujšanih gosi — kos kruha odložim v lapuh. S klobukom se zasenčim, da bi jasno videl: Ah, Agrikola, menda! Sem po izdelku brž uganil mojstra — je vsem oči iztaknil, kot iz polžje hišice. Se jim je v črnih črtah kri sesirjala prek lic. Le deklici zavékanki je pustil, se pa ne spominjam, tudi sam ne pomni več, sem ga predvčerajšnjim vprašal, ali desno ali levo, da bi jim rabila v pomagáj.

Betežni stavec, ki ga je otrok potegoval, je nosil na hrbèt privezan križ. Pohlevno reč: Dve rakli, neolupljeni. Poveslo slame. Tam in tu pa, na koncéh, telečja uheljica: Ko dve s sekirico odčesnjeni dlani. Bilo je v letu suše in povodnji 312. Je Soča ropotala od neviht. Naslednje leto pa se je zgodilo, kar se je: Krščanstvo so povišali v državno vero. Zmagalo je v znamenju peklenske vztrajnosti. Marcial Agrikola, žal, ni doživel silnega triumfa — od vsega je bil že tu.

Pehalo me je proč. Me trgalo. Volnena rokavica me je kakor mokra pest udarjala. Čeljust sem si podržal, na skrivaj — da ne bi šklepetal. Truden, izgubljen, sem se oziral v sovaščane. Uzrl pa le, da so, trudni, izgubljeni, zrlí vame.

Dominik je, povešen, ko da je od rojstva stal pod slapom ali v škafastem dežju, skrbnó zapel dva srajčna gumba. Se popraskal prek rokê. Zardel. Pa se v tihoto zmisllil kot iz bridkih sanj: Eni ubijajo, a ne? Drugi umirajo, a ne? Iz njih obójih muk pa tretji grabijo — smo jim, jim bodo venčke spleтали. Smo jim, jim bodo lôvorove svitke v kodre šivali. Po vsakem koncu, po začetku so enako klavci kot zaklanci mimo. Siromaki so — Mirakel, roženkranc jim kdaj posodi, no. Vaška Franca, Franca Šinigoj je porožljala z molkom. Kot puran, na mah, zardela. Se zadrla, čudno tiho: Ne pomaga, tod jim ne pomaga več!

Marcial Agrikola si je zataknil prst pod kamižolo, ko da ga tesní. Na palcu, na mezincu, prstancu je nosil prstane, debele kot meden kolaček, z rožnatimi kamni — se poslušamo, se ne, me je obšlo. Se slišimo? V resnici govorimo? Mar se nam le zdí, da je tako? Sinjkasta svetloba vic mu je čez uhlje, nos obešala bronéne madeže. Lahkotno si je, v sunku, snel čelado. Jo zazibal kakor gobar košek — ni več misllil na spopad z menoj. Odlomil si je vejico, podobno jerebíki. Jo povonjal. Jo zmečkal. Pa jo

zagnal v tri dni takó, da mi je izzivalno padla, kot nekakšna sračja taca, pred nogé, podplute, spraskane od skal v Soči — pomrmral sem. Več od mene ni bilo.

Mehčalo me je kot v peščeno žolco, vse od gležnjev gor. S poslednjo ihto sem se, trepetáv, obrnil v neznanca: Vi! Ali vi čakate na raj ali pekèl? Vdano se je stisnil v revnih cunjah. Se dotaknil krajevca na prazničnem klobuku. Skromno poiskal v tla: Po zasluženju. Bo že on odločil. Mignil sem pod rajski hrib: On — Bog? Na drobno je potresel z glávo, da je šopek črnih, modrih šojinih peresc spreminjasto zamrgolel: Ne, gospod. On — Marcial Agrikola. Ko da bi mi kosti zakuhalo v oglarski kopi: On — Marcial? Agrikolo bo vendar zviškoma štrbunknilo v poslednji kotel! Kam, se je Marcial Agrikola sejmarsko sprenevédasto zamislil: Kam? Krevknil sem: Med padcem že mu bodo zrasle s pleč hudičeve kreljuti! Sramežljivo, v pest, se je neznanec režal: Dolgo pada, če še ni, gospod.

Planil sem — pa se je v pergamentastih dlaneh gospoda Jožefa Češčuta, zlatomašnika, brevir zaprl. Spustil je povečevalno steklo v žep. Zakašljaj. Se mi za hrbèt primaknil. Požvižgljal v zrak. Odpor premagal, ki ga je v njem budil spomin na mojo babico. Razprl usta — za skrivnost nemara? Se premislil. Cincal. Požvižgljal. Se zvegnil v žep. Izdril ruto, tolikšno kot prt, na rdečkaste in bele križe — vi, sem se kot ranjen kirasir, ki bo zdaj zdaj izpod kopriv potonil v nič, vi, zagledal v zresnjeno, napihnjeno neznančevo testénost: Vi! Je živel svoje dni Diogen, modrijan iz Sínope, gorak na Platona, ker mu je ta povedal za ljudi, da smo žival na dveh nogáh in brez peres. Pa je z dvorišča sunil grahastega petelinca. Ga do golega oskubil. Ga skoz okno treščil v Platona, ta si je v vedrcu stopála močil: Na, tu imaš svojega človeka! Leščerbo prižgal — in sam začel, vse bolj nagrbljen, zmršen v brado, prašen v štrenaste lase, svetíti v opoldanskem blišču za človekom med ljudmi. O mraku se je, v dve gubé od razočaranja, zavlekel v sod, ki mu je rabil za prebivališče. Tam zaspal, ubito, kot splavar — sprašujem, vas: Bi ga našel, vsaj tod, med vami, Diogenes, človeka, z lučjo?

Zlatomašnik je pomrgolel v dlaní, ko da ugaša, opečen že, stenj na sveči. Vame mahal z robcem na velike križe, ko da piha, nase jezen, prah v zakristiji s svečnika — Marcial Agrikola pa se je razkoračil v voljnem usnju dokolenk. Me kot s puščicami prebil z očmi. Zakričal z glasom, ostrim od poveljevánj iz sedla: Mislite, pleban, da ste na prižnici, v Kobaridu, krog božiča? Da štrlijo v vas nasmrkani nosovi gluhih stark? Ne ponižujte s práznicami teh razgledanih ljudi! Ne zapeljujte jih v neresnico — kakšen sod, prekleta! Sod v Diogenovih dneh! Je bil Diogen Bric kot vi, da bi se skrival v sod? Na Grškem sod — še v najbolj plehkih sanjah ne! Hribovce plahtájte z Diogenovim sodom! Sebe, s sodom — nas pa ne! Punci, Galci so poznali sod. Drugi so, Latinci, Grki, vino, Diogene in oljčno olje shranjevali v vrče iz prsti, ne v sod! Molčali bi, pa bi vas Vaška Franca, Franca Šinigoj, imela še naprej za filozofa — sod!

O da mi voda v Soči ni do sragice moči izpila — o, bi se centurionu nazaj zabrusil! Sem pa kar se da užaljeno povzel: Knjige nas takó učijo.

Koga knjige — vas, ki vas nikoder ni? In ki so jih spisáli tisti, ki jih Diogenes celo z laterno ni nikdàr našel?

Kraguljčki so se mi srebrili pred očmi. Čeljust mi je betežno v prazno tolkla. Reven sem, bolan, v sovaščane pomomljal: Odgovor terjam! Mislim sem na Diogena. In ali bi s svetilko tod, vsaj tod koga vendarle našel — neznanec je drugače mislil. Stisnil je pokvekaste peté, zažuljene, razpokane. Spoštljivo snel klobuk proti Agrikoli. Se z dvema prstoma pokrtil nasproti meni: Pač. Na nevsakdanje vprašanje: Kam je v ponedeljek rano oddrvel Marcial. Če se ne motim, sem pristavil: Ni pomembno. In — pustimo to. Kam: Nazaj v službo, v *Castrum Silicánum*, v Solkàn! Trdnjavi je poveljeval. V soteski. Z legionarji hribovce ustavljal, kadar so in spet od Soče drli v raván. Naj drugič, zadnjič poudarim: Je grdó, gospod, nevarno je v oboroženca drezati z besedo *kam!*

Oči so se mu zamašile daleč noter — ko da bi jih kdo zabil s kazalcem. Se zaliznile s krmežlji. Z dolge vreče, vržene obakraj, spredaj, zadaj prek ramena, mu je velo po svinjaku, mačkah, kravjaki in crkljih kurah, ki jih Soča o povodnji kdaj odsune s kalnih vod na prod, v zatohlost pasjih dni. Stal je, reven, pod klobukom, ganjen in privzdignjen v róke, zagrenjen. Takó bi kraj oltarja stal svetnik — si pa cerkveni knezi niso nikdar, siromašni, mogli privoščiti tolikanj razkošnih pokrivál.

Pomislil sem: Kako bo v peklù grenkó, če je že v vicah kar se da gorjupo. Se spozabil v stok: O, Bog! Se od slabosti zamajal — Agrikola, z obema palcema čvrstó za pasom, jajčasto izboljščenih oči, se je od spodaj gor našobil vame, s surovóstjo, ki je še v Kobaridu ni: Ga ni, pleban, Boga, nak! Če bi kod bil, bi na Koroškem, Kranjskem vladala popolnost, ne pa Bonaparte. Vse je zmeda, smrad. In vse zmešnjava nad prepadom — kdaj se kdo spotakne, kdaj se bomo vsi! Zmešnjava, je neznanec golsnil, smrad, prepad — Marcial pa ga je stišal s krikom: Ah, gospóda, no, končajmo s tem *homunkulom*, kar bi se, dragi verniki, na Kobariškem reklo: S tem *človečkom* ali *spačkom*.

Slišal sem vznemirjen vzdih — najbrž gospoda Jožefa Češčuta. Čakal, v srce zadet, kot čaka plemenita zver pod lovčevim jelénovcem, zašklepetan od bridkih upov, dvomov: Greš prek vrste v raj, če te pogan s kamenjem zatolče sredi vic? In — kdo bo Kobaridcem pošto dal o mojem mučeniškem koncu? Se z močjo, ki nam jo smrt prinese v poslovljni dar, hrípavo zaletel nad Marciala — z glasom le, s telesom ne, zakaj dobrotni zlatomašnik me je tiščal za oba komolca: Če ga ni, Boga, kdo ste in kaj, ki *todle* pravitte, da ga nikoder ni?

Agrikola me je debelo gledal. Kot v oblak mušic zamahnil. Stopil pod bezèg, na majceno potrebo — ljubko je opravljal, sključenih kolen, kot srna. Ne da bi se držal česarkoli v krilcu. Strmo, nepremično zrl prek svegà. Franca, Franca Šinigoj ali *Mirakel* pa je, žalostna, skoz rožni venec gledala naravnost v tla.

Takrat me je v tilnik in za hip ogrel šepet. Razložil sem preplašenega zlatomašnika Češčuta: Mir, mir! Ne veste, kdo je! Kdo — brezbožen valpet, posvinjan s krvjo do ust. Plesniv grobar! Starčevska bledica je sinjela od zadreg na slamnato nagubanem, kot prepečenem zlatomašnikovem licu: Teh je, takih, dosti! Zmeraj so, povsod! Marcial Agrikola pa — Pihal je. Me držal, ko da k tlom drži zbezljanega, razmáhnjenega junca — je težko držati truplo, ki ga Soča o povodnji kdaj odsune s kalnih vod na prod?

Vreščal sem v prijazno žuborenje kraj bezgà. Zakaj pošteno sem, do konca, hotel izgoreti, preden bi me hlad zamrznil v molk: Morilec mučeni-kov je! Pošast, krempljinasta, žveplena v gobec! Rabelj rajsko raščenih deklet! Centurion legionár nad pobesnelim tropom šekastih mesarskih psov — ga branite, gospod Češčut? Gospod Češčut, ki ste goreli od nedolžnosti kot mak v ranih rosah sončnih trav? Oj, boste tlako tolkli kraj peklenskih cest! Oj kamenček za kamenčkom. Iz dneva v dan — do večnosti, ki ne bo konec muk, samó postaja, prva, križevega pota, da bi se ozrli, preden bi z oguljenim stoličkom, s kládivcem odrinili naprej, do nove večnosti, iz dneva kamenček v dan za kamenčkom, gospod Češčut! Vzdolž vas v prahu, znoju, v solzàh pa bo prijahal on, ki se onéga tamle za drevescem božjim. Vam v hrbèt zagnal sprhnelo kumaro. Se vam zarežal, kot se zdaj reži: Marcial Agrikola, točaj deviških solz in pomračník — le iz spodobnosti ga v zgo-dovinskih svetih knjigah ni! Ded rabljem! Luciferju vnuk!

Od bolečin v prsih sem zasígnil v pisk — me je pa zlatomašnik smešno zavrtel. Na pol telebnil. Javknil. Se ujel ob moja mršava ramena. Se pri-kléknil obme kakor na klečalnik — nisem še doživel hkrati tolikanj različnih lic: Desno je bledó trdelo v divji strah. Se levo naglo, kot od gnilih zob, krvávkasto napihovalo z jezo: Mir, mir, *silentium impero*, gospod Matija Pičulin! Se vam bo zalomilo do nepopravljivosti! Na tujem ste, nikar na plohih prižnice v Kobaridu — če se bo udrlo vam, se bo usodno nam, ki smo vam po nesreči sovaščani! Mir!

Je tresel vame — mahnil me pa ni. Zavil je stare, kravje, rdečkaste oči sèm, tja. Se mi približal k uhlju kot za Judežev poljub: Marcial Agrikola je sv. Martinu stric! Obračajte. Kar obrnite kaj. Obrnjeno nikdàr ne bo. Se mu bo sproti obrnilo — je sv. Martinu stric! Od bridkega nesporazuma v zidanici so ga brž, po kosih, poklicáli sèm. Pisálo se je 312. Odtlej zboru-jejo. Razpravljajo. Odločajo tam notri gòri — odločili se še niso. Je vpra-šanje, ali se kdaj bodo. Ne primerjajte, gospod, svojih premraženih moči z njegovimi! Ko boste rekli: Bik, bo Zeus. Ko boste rekli: Zeus, bo bik. Gre za vnaprej propal napad. Predvsem pa, prosim: Ne mečíte prvih kamnov! Smo krvavi, vsi — eni bolj pod kožo, drugi bolj nad njo! Sv. Martin mu je že dvakrat pol purana in četrt gosi poslal. Čebrič rebule. Lipov med. In s smetano nadevano kostanjevo pogačo. Ne sodíte — so sodniki tu: Bodo že ti!

Bolj je govoril, manj sem ga umèl. Drhtel od silovite mrzlice: V kaj vendàr se tod sprevrže zlatomašnik! Ta, Češčutov Jožef, me je kot z

okleščkom sunilo v srce: Prav ta bi, zamižán, z ustnicami na kolaček, sli-nastimi, ko da kam žgoli, pol vimasto nabrekel, pol zelenkasto udrt, prav ta prestrašena krastačica bi skoraj, po nerazumljivi nagajivosti usode, skoraj bil moj ded! Obrisal si je z žepnim prtom nos. Vzdignil prst. Zašepetal: Vse razumeti, je beležil sv. Pavel, blaženi anahorét iz Teb ali puščavnik, je kot — odpustiti vse! Premeril sem ga, pihastega, na poldrugo ped: Mogoče. Le da jaz ničesar, tod ničesar ne razumem več, gospod Češčut! In prav zato nisem dolžan odpuščati. Spričo besed, ki ste mi jih kot ljuljčna zrnca sfrcljali skoz uho, se hočem, nočem, moram vprašati: Kdo je pa vas, gospod Češčut, pobral sem noter gor?

S pestjo si je grobó zamašil robec v žep. Obstal. Stal — se mu je čadasto kadilo iz oči. Opazil sem, da je v zapestja moder kot mrlič. In da se v sivkastih pramenih las osipa kot poslednji listi s tepke v vetru na jesén. Sklenil je roké navpik, v cerkvico, vrh prsi — črni nohti so spominjali na strešne bóbrovce.

Čez čas pa je mehko povzel, ko da se je oblekel vanj povsem kdo drug: Današnji dan, gospod Matija Pičulin, smo vsi natanko tam, kjer je potrebno tehtati. Nič slišati. Ničesar videti. Najbolj pa nič odpreti ust — popolne starogrške opice. Ali makáki! Sicer vas bo gospod Marcial, ki se nikoli ni strašil točiti kri krščanstvu v večji prid, zato pa je med nami, tu, zaslužnimi, centurion legionar, poveljnik zidane trdnjave v Solkanu, vprašal: Bi vas brez zlobe, zlonamernosti ali podobnih hudobij, gospod Matija Pičulin, v Kobaridu župnik, vprašal, jaz: S čigavo skrivno pomočjo ste sedem sodov v svoji vinski kléti zvrhali z okrvavljenimi francoskimi dukati? Pet čebróv za kisko repo pa s srebrnimi jeruzalemskimi monštrancami? In z medeninastimi relikviáriji, polnjenimi z vzorčnimi kostmi vseh aposteljnóv, le z Iškarijotom ne? S kelih iz čistega zlata? S križi, grintastimi od rubinov in smaragdov? Tistih 109 kadirnic bom zamolčal — nak, so španske, tolčene iz bakra, vsaka bi zalegla par volov! Ste ključ kleti prinesli gor? Ali je zanesljivo skrit v stranišni deski, na žeblju. Odgovorite, prosim, po premisleku. Čeprav svarim: Ne tvegajte laži!

So me Češčut, Marcial Agrikola, neznanec gledali spokojno. Komaj radovedno. Vsak iz svoje barve — pirhi iz košarice. Vzjecljaj sem. Se preplašeno ozrl po ljudeh. Ko da bi bolščal v ploh, razpokan v pripeki: Gube krog in krog po čelih ljubljenih rojakov! Prva guba je skočila k drugi na sosednje čelo. Ta na tretje. Tista na četrto. Sive gube, dolge in globoke — pletle so se, gube, v vrv. Franca, Vaška Franca ali Šinigoj, *Mirakel*, si je z rožnim vencem potegnila v kožo nad očmi. Kaj pa pomeni vrv, dragi verniki, v pameti razjarjenih ljudi? Posebno Bricev — tam je dosti vej. Ne bom učil: Pomeni smrt!

Naj bi pobegnil? Naj bi — kam? Pa se je v harmonijo vic, podobno žlahtnemu jesenskemu večeru z rjastimi packami odmrlega zahoda v rogovilah oljk, hrípavo zadril pav: Trojica ptičev se je vračala. Je prvi stópal

zadnji, mrki Giangregório Globus, krokar, sabljast v kljun. Rajska ptica, razgorela v rep kot zapuščen ovčarski kres, me je sumljivo gledala. Je pav prihajal, tog, pomemben, kot baronovka, če si je nataknila brošk, ogrlic, s stekelci pocukranih glavničkov: S kronico postrani je zakričal. Kričal. Privoščljiv. Bucikast v oči. Nemara vame? Ali v Giangregoria Globusa — zakaj ustavili so se v prijaznem klancu, róbljenem z malinovjem. Ko tri ostrogaste, v somrak meglic postavljene, nevarne straže.

Pred hipom še bi mi položni klanec rabil za umik — zdaj pa sem tičal kot v nepokriti krsti. Stisnjen v kolobar naščuvanih, razburjenih pogrebcev: Poškropili bodo z oljčno vejico, me bo odneslo kot od hudournih vod! Od latnika se je, skakāv v korak, zamlet v čeljust, vihravo zmršen krog položene lobanje, strgal stavec s tablico. Ukazal je, s poltretjim prstom v zraku: Ne ganite se, Matija Pičulin! In me umétno, v treh hitrih ducatih zacviljenih, skominastih potez, ohranil za spomin.

Je pa resničnosti precej precéjal skozi svoje gledanje: Nastopal sem z uhljato kapo. Blágo poglobljen v oči. V platneni tuniki na smrt obsojenih. Čez prsi pa se je, obakraj v cofkih, vil napis *Doctus Ex Doctrina Asellórum*, kar bi se na Kobariškem reklo: Učenjak v oslovski znanosti. Se torej reče: Doktor za oslovske kašlje. Bolj na splošno: Erudit ali izurjenec v boleznih, ki tu, tam napadajo osličke. Bolj preprosto pa: Gospod, učen tako, da ve celó osličkom na pomoč. Se mi je v strašnem sredi vic vendār storilo milo — ni osliček nosil Matere, ker je kočija odpovedala, poprek v Egipt skozi temò, devetkrat huje žlindrasto, kot je omet v črnih kuhinjah? Ni potlej v hlevčku Njega grel, da je neprehlájeno zrasel v čednega moža?

Vse drugo ni bilo zares. Popačeno je kreda šla umetniku čez tablico: Namesto v kolobarju spoštovanih sovaščanov sem zamišljeno slonel v krogu pikastih, rumenkastih, dremávih žab. Na hribu gòri ni stal raj v nebeško zabléščánih zvezdicah, ampak razvegan čebelnjak, v megláh prelétan s pridnostjo bučel. In pod bezèg ni kot pri srni delikatno padala centurionova plohica — star angel varuh, zgrbljen, redkih las, oguljenih in škrbastih kreljuti je z artritičnim kazalcem kazal name. In zasajal sólze v tla.

Pa se je daleč, kot za sedmim gričem, navček zamajál. Udarci so se, čudno blizu, zlivali v odmev. Ta pa se je sladkó prelival v nežno melodijo *Rodil se bo en lep otrok* — ostró sem se, prestrašeno, ozrl: Neznanec je igral. Na konjsko ali kravjo kost. Požrešno, ko da jo po volkodlačje srka in obira. Oberoč — ozebcasti, debeli, kratki prsti so mu naglo šli po luknjičah. Se mu zbezljano vračali — ko da bi se radí v katero skrili. Zibal se je v život. Napihnjen pa tako, da so se mu oči pribijale ko dva žebljà ob nos.

Adventni spev se mu je preigral v tolikanj mogočno himno, da so mu s klobuka šojina peresca frfolela kot v vetrovnem jutru. Božji srd je, zadnja tromba pogrmévala iz zluknjane kosti. V oblak se je zaril kot bukov ali hrastov križ. Polegel senco daleč tja na vzhod. Na sever, jug — drugega za drugim je vaščane pometálo na kolena. Franca, Vaška Franca, ta je v Brdih že umela vse po svoje, je ožarjeno, zamaknjena kot v razodetje, stala. Stal

je zlatomašnik, sklonjene glavé, ko da si jo bo vtaknil pod zavihek suknjiča. In zarežan je, razkoračen stal Marcial Agrikola, prislonjen na bezèg — zabavan od pesti, ki so udarjale po lastnih prsih.

Pa se je nebeški križ obrisal z nas, na mah, kot z gobo. Se oblak nadrobenceljal v ovčice. Se razkrópil v dalj, v šir, na pašo — praznični klobuk se je umíril. Kost se je izpúlila neznanču iz višnjévkastih, oteklih ustnic. Prazno povisela ob scefrani hlačnici — kako glasno nam je tihota žuborela, vdírala v uho!

Prevzet, sem se priklonil, kot je v navadi pri spodobnih, izobraženih ljudeh, ki zmorejo premagati najprvo sebe, potlej druge. Se pokončen, torej brez sramu, celó naklonjeno zagledal pod neznančeve oči, v močo, ki jo je napor strkljal čez veke. Vprašal, kot vprašamo prijatelja, nikar sovražnika, saj mu tako ali tako z obraza beremo, kaj se mu je razraslo skoz srce: Prav! Centurion, ta Marcial Agrikola, poveljnik bojevitih mož vrh kamnate trdnjave v Solkanu. V redu: Zlatomašnik, ta Češčut, ki se kakor podobica zapre v brevir, če ga je sram. In v tri dni pod zrak žvižglja, ko bi pobožnemu človeku moral s pametnim odgovorom na pomagáj — vi, vi, kdo pa ste vi? Smo sovaščani. Večnost nas bo tèsno nárazen vklenila v svoj nikdár taljivi led. Pošteno je, če se drug drugemu predstavimo: Kdo torej ste?

Neznanec si je kost zataknil zad za hlačno vrvco, na golo kožo. Se, zadrežno nasmehljan, stisnil v vrat. Skromno poiskal z ogrizenima nohtoma pod krajevec slovesnega, bogatega klobuka, rdečkasto nadahnjen v lica, sramežljiv: Lojz Urbančič.

Pav je kriknil, da se je raztrgalo prek vic. Balinarja sta od vznemirjenosti vrgla prste v latnik. Franca Šinigoj, *Mirakel*, je na glas zajókala. Se žlébila pod nosom. Sólze pila — ptiči so, počasi, drug za drugim šli: Je prvi stopal pav. Je zadnji Giangregorio Globus. Rajska ptica vmes pa je utrujeno ugašala svojo peresno luč — skopneli so.

Spričo strahu, začudenja sem se v presto zvil — se mi je videlo, da se vozlam. Je bil v vicah kdaj neoporečen mož dejan takó na trnje kakor jaz? Naj mar poklekнем? Veknem k sv. Matiji, priprošnjiku, za pomoč? Apostol je, je Galilejec in evangelist — je marsikaj še danes uporabnega na svetlo vrinil našemu gospodu v življenjepis. Drugače bi se razgubilo. Pozabílo — naj mu zakričim, zaslužnemu, kaj tod počenjajo z menoj? Zaman: Sv. Martinu v rokàh je meč! Matiji pa le kos papirja. Izsušen črnílnik. In pero — vaščani naokrog so vstájali, nič manj prijazni kakor prej. Si ribali z dlanjo v kolena. Smrkali. Kot kup snega, če se v odjužnem dnevu zlizne s strehe, sem se vase sul. Kdo mi je dal, odkod, moči, da nisem padel, kakor truplo pade?

Kaj se je potlej dogodilo — komaj vem, od vsegà ponižan, ves razklan. Bilo pa je tako: Sem stisnil desno, vzdignil levo pest. Zobe pokazal po navadi pretepačev iz Borjáne, če se v mesečini srečajo na dnu vasi. In odkorakal kar se da ostró, naravnost — Lojz Urbančič se ni zganil. Niti trepnil ni. Celó bi rekel, da je z razumevanjem jemal na znanje moj naskok.

Mehak, smehljajast — le v nasilnem vetrcu prek osvinjane vreče neusmiljeno smrdljiv. Opletal sem z Mirakelnovim rožnim vencem — kdaj sem ji ga vzel? Da bi kot z bičem česnil v farizejca? Ga iz vic pognal? Ne vem. Kroglice na molku so rožljale. So grdó grozile — Lojz Urbančič pa nikamor stran v beg ali nazaj.

Zato se je primerilo, kot se je moralo: Sem stopil vanj. Sem hitro skozenj šel. Prišel iz njega ven pa ne. Se reče — zadaj se je Lojz Urbančič, pikast v kožo, grintast, od uši razjeden, na stežaj odpiral v teman predor. Če sem spočetka ob straneh uganil ducat šopkov ovenelih rož, zmetanih križem čez strohnele, razmetane krste in odrabljene kamnite rákevice, sem skóro slišal le še kaplje — tleskale so, težke, mastne, v tla. Sem naglo hodil, da bi kam prišel — in bolj sem hodil v volhki nič, bolj je nekakšna pesem rasla v kipenje. Pa se hkrati čudno bolj oddaljevala. Tišala. Kljuvála spet in spet po eni tipki v klavičembalu, najbrž pokvarjenem. Cvrčala kakor stenj v zadregi — dogorela.

Spustil sem se v dir. Veslal s komolci. Čofotal — zakaj čez tla se je za ped nateklo vóde, mrzle in nestrpne: Pljuskotála je. Grgrala v grušč. Mi segala že do kolen, vrtinčasta. Mi bíla v bedra, da se mi je dih zakuhal v pljučih: Kam naprej? Pogledal sem nazaj — kateri *kam* je pravi? Pod uho se mi je, tolst kot žaba, vrgel netopir. Se mi je drugi tik pred usti zaobrnil, sfrfotal. Se mi je tretji s krepeljci podrsnil prek lobanje — zamajal sem se. In se mehkó, brez krika, stoka, zvrnil. Daleč je in kot po starem piskru tolklo za polnoč.

Sem ležal, nisem? Me je neslo, ni? Se je predor odprl v reko? Reka zóžila v predor — preveč vprašanj, da bi polmrtvec trezno kaj dodal.

Najprej sem s prstom v usta dregnil. Krog jezika pobrkjal: Ni ondi nŏvčiča za Harona, brodnika? Sem iskal. Zatipal slehernó škrbino — solda ne. Tesnoba me je stisnila v kovaški primež. Kam nazaj, kako naprej? Bo maral Háron le za vbogajme čez divji Stiks? Zakaj osul se mi je zadnji dvom: Pahnli so me v pekèl. Tam onkraj notri čaka name Had — ne bo, ne bo me Haron, ne, prepeljal, še nepokopanega in brez denáriča. Ne bo. Naj bi s priložnostno molitvijo Perséfoni potrkal na srce: Gospa v kraljestvu senc, krepostna hči Pozejdona, usmilite se Pičulina, župnika — aj, aj, kaj bodo naši rekli? Naj, so mimo: Nimajo krmila drugi tod v pesteh? Bi me Persefona sploh slišala zaradi padcev, grgotanj in žuborenj? Vpiti nočem več. Naj bo, kar je — naj se podre.

Pa Haron, in kapici na trojni štrukelj: Prihaja svojeglavo, po naključju? Ali zvestó po urniku, natančno kot francoska pošta iz Čedada, s postiljon-skim rogom, po večernicah, v Kobarid? Zares od vruga je, če si z lomljivim brodom na akacijev drog upa skoz koprene, pene in mračine sëm: Po enega, in rajnkega! Če bi pa le pristal: Me bo privezal, me samó naložil? Ah, saj ga ne bo. Si tam, Matija Pičulin, nepopravljivo, za vso večnost tam — zobe bi držal, góri! Se jim ne zameril. Se po jutranjicah zabalíncal kdaj s Češčutom, zlatomašnikom. Na večer pa k Marcialu sédel, pod bezèg, vlekel na

uho, kako je svoje dni kristjane žgal in klal — oj, na streljaj, sem na streljaj že gledal raj v cvetličnih vencih! Mimo je: Do petka me bo, do sobote Stiks trpel. Me po tolmunu kotrljäl. Oblival z mrazom — potlej me v mrhovino razdejal. In kdor bo mimo brega plul, bo rekel: Tam pa kup kosti štrli! Štrli, bo Haron zamrmral, in se odrinil v pljusk.

Temà me je pritiskala na veke, iz polstí, debela — nič oguljena ne blesketava kot komolci na rokavih mojih črnih suknjičev. Je vonjala, temà, po vrbah, trudnih od opóldanskih pripek. Po njivah, zavijuganih, tam se v soncu ječmen ziblje. Po nabreklosti malin. Po jablanah, ki jim pri koreninah, v rosni travi prva jabolka gnijó — me je ukradlo v rahel sen, me ni? Na mah se mi je zasvetlikalo pred zamižanimi očmi. Pokimal sem si: Haron gre. Vrh broda mu, na rakli, leščerba brli. Požmeril sem, da bi si ga ogledal, ki sem ga samó iz knjig poznal — pa me je vzdignilo iz plivkanja. Me spet grobó poleglo na hrbèt: Čez reko Stiks je, daleč prek čeri, sijala luna! Polna — polna kakor cmok iz plemenite gline. Pol neba je še zalivala črnina, vzdolž robov razjédena od zlatih moljev — zvezd. Meglice so se nizko spreletavale. V pramenih mrle.

Drgetal sem, reven. Zmrážen v preizkušeno srce. Začuden spričo znanih žvižgov vrh razsrjenih vrtincev. Se oziral prek plitvin v molitvi — šepetale so, múzavo kot otročad kraj jaslic v cerkvi, pri polnočnicah. Je prod obakraj, mrk, rumenkast, bil kot iz goldinarjev. So skale kot broneni Mojzesi, pol jezno, pol preroško, pest metale iz valov.

Privzdignil sem oči, previdno — kopasti Kolovrat? Mrzli vrh tam onkraj? Bog, Bog, sem glávo vznak napel, narobe boljšal: Pač, gručasto pozidano Libušnje! V oknu je gorela luč. In strmo spodaj grič s pokopališčem, ljubeznivi Lovrenc v beli cerkvi, mučenec kakor jaz — le da so njega zavrteli v ognju, na železnem ražnju. Potlej Smast, kot čreda črnih koz na paši. V starodavnih Ladrah hišice na mostovž, stélnjiki, orehi, trta samorodnica. In gôri Krn, okamneli bog, zdaj lep, zdaj hud, nikdàr prijazen — spomnil sem se sebe: Ležal sem. V mivki. Na položnem produ. Kdaj pa kdaj je miren curek pahnil čezenj ducat belouškastih brzic. Zlile so se prek — struga se je tod plitvó zajedala. Se tam s hrumenjem drla s kamnov, nagrmedenih v nevaren slap.

Tam bo pa cesta, saj, do Vólarij: Sem hodil maševat, ko so Melinca, župnika, lesníkastega v lice kot nezrela kutina, zobje napenjali. Pa še, ko je od žganja bil izpit kot smrt, plesniv, jecljav — ga nismo v Kamnem zemlji dali? Jamo mu je sproti skrival sneg. Še preden so z lopato grob steptali. Ležal sem. V pohlevnem kolobarju so mi družbo delali razklano toporišče. Crknjena kokoš — razpetih kril je kljun tiščala v dno. Čebèr, udrt. Za pol vozička vsakršnih polen. In križ z nagrobnika, iz mladih brez. Tik ob kokóši, ta je z zadkom merila v nebo, ko da ponuja jajce luni, se je zibal, pol pogreznjen v mulj, klobuk.

Pobral sem se — sem padel. Se pobral: Tako sem stal, Matija Pičulin, grje kakor Kristus nag in župnik v Kobaridu. Stal kraj pozlačenosti, ki je

šumela vzdolž peščin. Stal, kot nisem, kot ne bom. Stal kot kip v mesečini vrh cesarske Tibere — pa jokal kot otrok. Držal sem klobuk v rokàh, kot škaf. Pene so mi tožbo srebale. Če me je kdo poslušal — Bog me je. Popljuskal sem s klobukom sèm, tja, da se je luna v njem zagugala kot sončnica. Z dlanjo vodó narahlo potrepljal, pobožal: Soča, ljuba Soča vendar — mi je stisnilo besedo, joka ne. Sem svojo Sočo nežno, kar se da skrbno v Sočo zлил. Klobuk poveznil. Si kot s palico pomogel s križem prek sipin. Čez prod. Na breg. Pod vrbe gor. Skoz travo. V cestni prah — jabolka so padala. In zvezde, na široko, čez temò. Z obcestnih jablan pa, drobirjasto, gostó, dobrotne sence.

Če se je faranov kobariških Bog usmili, me poslal nazaj, se Bonaparte ni — sem tri Francoze srečal. Videl jih v nòči več. Vse iz peklà: Je prvi stal na straži. Za senikom — notri je smrčalo kakor v drvarnici. Vzdihovalo. Škrtalo z zobmi. Okrog oreha so plegli konji — mule? Sem slabó razložil. Snel sem si klobuk v pozdrav. Ga hitro dal čez sramežljivost. Se nagrabil, da bi mimo zdrsnil. Onega na glas pozdravil, kakor se spodobi: *Salve, tibi bene!* Vrag pa se mi je sprehodil za hrbèt — sem dal klobuk na zadnjo sramežljivost. Rekel, le da bi kaj rekel: Saj drži ta pot v Kobarid? Je molčal, hrust v škornjih in brkat. S krepelom na ramenih. S sabljo, da mu je pisála v prah. Prišel je naokrog — sem hitro dal klobuk čez prednjo sramežljivost. Se mu podobikal: Saj drži, ni res? Me je še dolgo gledal. Me opuhal s pipo. Pa tjavdan skomignil: Ali le, ali ne — Napoleon je velel: Beri zemljevid in kmeta vprašaj! Se obrnil. Se potuhnil v senco, za senik. Me držal na očeh — sem dal klobuk na zadnjo sramežljivost. Se v korak odnesel. Jo ucvril — veter je potegnil. Jabolka so padala, ko da mi copotávo kdo sledi.

Pred Ládrami so pekli dva prašička. Dim se je odpiral v temò. Sloneli so v travi, tu in tam ob cesti. Pili. Govorili — silno je dišalo po kolinah. Eden je ob vozu hlebce rezal, na štirico. Drugi je pa s kapo ogenj netil, si mencial v oči: Prav ta me je, hudič, zaznal! Sem hitro dal klobuk čez prednjo sramežljivost. Kanil skozi je, brž, naprej — najbrž so mislili, da se jim, zgrbljen, v nagca preoblečen in na videz le betežen, bliža tat, lákomen na kos pečene, s hrustljava skorjico pokritega mesa: Je dvakrat počila pištola. Konji so zahrzali pod latnikom. So se rdečkasti obrazi vzdignili obakraj izpod jablan, cimbor in orehov — dal sem si klobuk na zadnjo sramežljivost. Se pognal nizdol, prek polj in travnikov. Kot zajec urno: Kot za zajcem so grmele kremenjače. Krogle sekale vršičke iz dreves. Kot sive miši, ki bi jih prgiščema in s privoščljivim vreščem smrt zagnala, so grizljale čezme, cvílile — pa še imam nogé, sem se prislonek k smreki: Jih še nisem zbiósil do kolen?

Za Ládrami — čez Sočo gôri se je v Mlinskem luna lila s streh — pa sem peklenščka jaz pregnal: Se je dogajalo ob raklasti ograji. Kraj obcestnega vrtca. Je rosa legala na žametnice, lilije in rožlin. Vojak je na devici travo tlačil, vsaj enkrat bolj nag kot jaz — zarjul je. Škornje zgrabil. Punca

je pa, mislim, od vsega znorela: Sedla je. Se zibala. Hihítala. In si z gartrožo trébila v zobe.

Zato sem si klobuk poveznil. Šel, zravnán, svojo pošteno pot. Postal na mostu, v sivkastih robéh pod Kobaridom. In v srebrne kodre, počesane prek umirjenih valov, s poslednjo solzo spustil, sam kot slavček, blaženi advéntni spev *Rodil se bo en lep otrok*. Se mi je še mudilo — ni. Ob Soči spodaj se je v mesečino zleknila tihota. Daleč kod je kdaj skoviknil čuk. Zapláhnul, blizu, sovji puh — prišel sem. Kobarid je spal. In psi so spali. Večna luč pa ne. Na golo sem se vrgel, bos, v plašč za črne maše. In Mu, sklonjen sredi hladnih plošč, vzkliknil: Hvala.

Sem torej Bogu dal, kar mu gotovo gre, sicer ne bi ničesar terjál — las ne pade, list se ne zavibne. Mi pa v zadoščenje gre, da sem posmuknil krinko Lojzu gôri, svetohlinskemu Urbančiču raz mátrniški nos — vemó, kdo je. Čeprav še ne dovolj natančno, kod je: Se bo zvedelo. Kaj smo nazadnje mi, če nam lahko nekdo — vsakdó nesramežljivo razkazuje v palcih, pednjih *kalibražo*, kot sem ondan med otroki slišál, svojega srca in pameti? Doklej bo gor in dol ob Soči vse tako *kalóvšč*, kot pravijo na Mostu za narobe, premetano, razdejano? Miren nisem, ne, seveda ne.

Naj bi pisanje spravil v skrivnem cekarju, pod ribami, pod jagodami, slavnemu ordinariatu v Gorico? Vozli so — naj se jih lotijo! Najmanj, kar bodo rekli, bo: Da vozli so? Mar nisi tam, Matija Pičulin? Drugače bi bil tu. Ne lôvi dne, ko sonce doli gre! Ne jej zastonj marljivim hribovcem od siromašnega ječmenovca — usnjeno vrečko na konopno zádrgo naj vrnejo. In 30 goldinarjev v njej! Pa ne bom jedel, in bom sit. Preskusil sem, kako je tam, kjer ni ne trnja ne tegob. In kjer so si ljudje kot bratu brat — vaščan Češčut, na primer, zlatomašnik. In Marcial Agrikola, morilec v zidani trdnjavi vrh Solkana — ne, moj mir je daleč kakor sodni dan. In skozi noč se mi tu, tam zatrese v iskráh rep na rajski ptici. Kljune pav v krik. Me noter v jutro, črn kot mrlič, negiben, gleda Giangregorio Globus, pozlačen v kljun in z luno pod priprto večo, préžav.

Naj odpošljem pošto ljubeznivemu gospodu Vodniku v Ljubljano? Kranjci redko romamo na oni svet. Je malo Kranjcev, Bricev pa sploh ne, ki so takó na blizu gledali pod raj. In če se komu kdaj posreči — nak, nikar glasu o njem in vsem! Je, pravijo, manj papeški kot papež — bi objavil? Bi me v brambo vzel pred škofom Kavčičem: Ta bi po hitrem slu na belo dal črnilno pismo slavnemu ordinariatu v Gorico. Škodo bi pa kot navadno jaz trpel. Pa če bi se gospodu Vodniku malenkostno zlagal? Se mu podpisal *Lojz Urbančič*? Drobna laž, mravljinčkasta celó za spovednico. Jutri bom premislil. Po večernicah. Če me spet kdo ne bo poklical k zglavju: V teh poslednjih dneh je, ko da vsakič sebi nosim zadnje olje. Strežniku sem prav grobó ukazal, naj pozabi trojčke v zakristiji. Naj več ne zvoni.

Ah, Lojz, prekleti Lojz Urbančič — vrača se kot krogla, ki se bo vrnila. In s seboj prinesla luknjo meni skoz srce, ta Lojz Urbančič — norci

smo! Od Kobarida gor in čez Predel, po vrsti. Se razglej! Presodi. Mi povej, Matija Pičulin: A ne, da vsi? Še tisti, prav posebno ti, ki včasih mislijo, ali ki včasih mislimo ob njih, da niso! Tolikanj hudo mi je, da več ne vem: Je bil moj čas po utonitvi v Soči neresničen ali je resničen ta? Celó polaganje dlani na benjaminca, na moj sod v kléti ne pomaga. Me razžira: Kdo je pravzaprav bil Lojz Urbančič? Kdo dandanes je? In jutri bo? Vsi med vaščani v vicah bi lahko bili — da bi? Napihnjenec v prazničnem klobuku pravzaprav najmanj. Marcial Agrikola, iztrebljevalec rajsko raščenenih deklet, potuhnjenost duhá v centurionski gamašni razkoračenosti — ta se mi grdó neustavljivo vrašča v sum.

Dve raklici, ti moji nogi, spraskani, me vežeta z obtolčeno resnico tal. Vse drugo je le dvom, je dvojno tehtanje vsegà — Bog pa posluša. Reče nič. Ko bi mi vèndar kakšno pošto dal, nevrednemu, prek slavnega ordinariata v Gorici! Naj le lezem v skale, dol, pod Kobarid, na most, skoz noč in solze Soči pet adventnico *Rodil se bo en lep otrok* — dokléj? Kdo smo, če pa smo vsemù le nič? Še sv. Duh nastopa kot golob — kako naj v prihodnje jaz? Kot Giangregorio Globus, ki me gleda, kamorkoli grem? Je črn, gladek, je krilat. Le zlodej ni, čeprav stopica tri korake spredaj, mrk, strmó zamišljen prek obzorja z luno.

Mimo pa se ropotavo selijo vojské. Poveljniki v mogočnih kučmah, s posrebreno smrtjo v krznu, se pehajo s konj. Zdaj z bičem v pèsti. Zdaj z ostrino sablje. Zdaj z napetim petelinom na pištolah kremenjačah — moj klobuk? Natanko tisti. Tam. Na mizici s sadrenim Jezusom pod Oljsko goro, v Getsémanih. Nagote me je branil med kopeljo v Soči. Pred Francozi me obranil, da sem se domov prebil. Je moj klobuk — če pa je moj klobuk bil skvéčen slamniki? Moj klobuk na čipkastem prtiču tam, ob Kristusu, visok, okroglast, mišje siv, prostoren kakor tabernakelj v naši cerkvi Vnebovzetja blažene device, moram poudariti brez domišljavosti ali ošabnosti: Izbrano gízdav, slavnosten — čigav je tale moj klobuk? Ne vem, čeravno mu iz vijoličaste pentlje brizga šopek šojinih peresc. Vem kvečjemu, kaj Soča prizadene žlahtnemu duhovniku iz Brd v starožitnem Kobaridu: Ga ubije. V misel ga, v srce, ta moj klobuk.

Sem mar povedal vse? Če sem, ko nisem, Bogu dal, kar je še božjega, pa drugim, kar jim po zaslugi gre, spokojno sklenem, ko sem se na dvojni ključ zaprl proti Lojzu z zluknjano kostjo, Urbančiču s smradljivo vrečo in upihnil luč: Kar je zunaj, naj to noč ostane zunaj. Notri pa tako ali tako ni nič. Le božji blagoslov. Matrike z lepopisnim, obdelelim vrezom *Paroecia Chiauerténsis*, kar bi se približno bralo urad ali župnija kobariška. V kotu stol. In ondi jaz, z rokámi na kolenih. In z očmi na tleh — Matija Pičulin v temi. Drugače skromen, pa učen in radoveden vsaj na nove zarje. Bi jih kdaj, rdečkaste, potihlo vprašal: Toliko je, če pogledam, zmeraj naokrog povsod krvi. Pa vas potihlo vprašam: Kam odteče vsa ta in vsa taka kri? Da ni življenje le krvav kolač? Sesirjen krog, okrog mušice, notri nič? Kdor ve, ta ne pove — raje umre. *In fidem quorum subsignavi*: Matija

Pičulin, pastir pri Vnebovzetju blažene device v Kobaridu. Katerega smo pravzaprav to noč?

PS: Pravkar je pred vrati, zunaj, v mesečini, Giangregorio Globus zamrmral kot papagaj: Vsi smo norci. In si kljun zataknil, po navadi ptičev, pod perut. Me gleda — siva, kot zaklana veča, in smaragd. Globusova črna senca praska s krempljem v okno. Naj odprem? Je zunaj, notri — je povsem vseeno: Je. Samo da bi ga ne bilo v klet, vrh mojih dragocenih sedmih sodov. Ne, ne, posebno ne na tistem, ki so mu nad pipo vžgali letnico 1605 ob štirih grozdih! Sv. Florijana na kolenih. V viticah pa starodavni rek: *Pojdi proč, kdor me ne spoštuješ!* Ključ je trden. Luna žge. In daleč je do jutra. Naj nas, naj nas, naj nas kdaj vsaj zvon zbudi v smrt. Katerega smo pravzaprav nocoj?

Komunisti in slovenstvo

(Zgodovinsko spominjanje)

France
Klopčič

1. Naivno jugoslovanstvo in radikalni komunizem

Po dolgih letih se mi zdi, da sem iz otroštva v mladeništvo prešel zelo hitro, čemur je prispevala prva svetovna vojna oziroma dogodki med njo in takoj po njej, ki so bili sila mogočni in vplivni, pa so vplivali celo na šolanje. Zlasti leto 1917 se je vrezalo v spoznanje. Poleti sem zvedel iz dnevnih ali tedenskih časnikov, ki jih je naglas bral oče, poslušala pa polbrat Tone in očim Franc — vsi

trije jamski kopači, to je rudarji osnovnega poklica — da so »naši«, to je slovenski poslanci, sprejeli nekakšno majniško deklaracijo, do katere so bili moji neprostopoljni starejši mentorji dokaj kritičnega mnenja. Kmalu nato, ko so se glasovi o tisti deklaraciji venomer širili, jo treščila že v hladno jesen med nas, bralsko sošesko, neverjetna novica, da je v Rusiji izbruhnila nova revolucija, da je bila aretirana stara vlada in ustanovljena drugačna, imenovana sovjetska, ki ji je predsedoval boljševik Lenin, in da je nova vlada zavzeta za mir, kruh in svobodo. Pisal sem tedaj dnevnik, vse skrbno vnesel vanj in pod novico pripisal svoj prvi življenjski in politični komentar, ki je bil kratek, a zato nič manj jasen: Živeli boljševiki!

Tako sta se tisto leto v moje spoznanje vlili dve pomembni ideji: majniška deklaracija v prid Slovencev in ruska revolucija v prid ljudstva, izmučenega od vojne in stradanja. Priznam pa, da so me posebno navdušili boljševiki, za katere so moji mentorji kazali velike simpatije. Vsi smo zvečer pri petrolejki sedeli v kuhinji, tradicionalnem bivalnem prostoru rudarjev, toplem, ker je v štedilniku ves dan gorel rudarjem pripadajoči premog in so se skozi gornje špranje ali odprtine na vratcih od časa